

Charypar, Michal

Ohlas bibliotéky českých původních románů Kateřiny Jeřábkové v dobovém tisku

Bohemica litteraria. 2019, vol. 22, iss. 2, pp. 11-57

ISSN 1213-2144 (print); ISSN 2336-4394 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/BL2019-2-2>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/141728>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

sstudie

Ohlas bibliotéky českých původních románů Kateřiny Jeřábkové v dobovém tisku

Michal Charypar

ABSTRACT

Reception of Kateřina Jeřábková's bibliotheca of original Czech novels in the contemporary press

The study provides a detailed analysis of review reflections of *Bibliotheka českých původních románů historických a novověkých* (*Bibliotheca of original Czech novels both historical and contemporary*) from 1855 to 1860, collection by a Prague publisher Kateřina Jeřábková. Primarily, the study utilizes the term of the literary-critical field which is considered a complement of the literary field (P. Bourdieu), and primal reception wave (D. Tureček). The extraordinary number of reviews of the bibliotheca, which worked as a general publishing platform for original Czech novels and longer stories for a short time, took place across the whole literary-critical field. The abundant research materials are divided in accordance with the type and focus of the periodicals which make up the individual segments of the field.

KEYWORDS

Czech literature; 19th century; criticism; novel; Jeřábková, Kateřina; Chocholoušek, Prokop; Klicpera, Václav Kliment; Němcová, Božena.

KLÍČOVÁ SLOVA

Česká literatura; 19. století; literární kritika; román; Jeřábková, Kateřina; Chocholoušek, Prokop; Klicpera, Václav Kliment; Němcová, Božena.

Když v polovině padesátých let 19. století začala v pražském nakladatelství Kateřiny Jeřábkové vycházet Bibliotheka českých původních románů historických i novověkých (dále bibliotéka), vyvolala v tehdejší literární komunitě značnou pozornost. Už tím, že podávala práce výhradně „původní“, tedy nepřekladové a současně nikde dříve netištěné, se jevila jako unikátní podnik svého druhu. Uvedení celé románové řady v době, kdy se u nás moderní podoba tohoto prestižního žánru teprve ustalovala, navíc podnítilo diskuse o poslání románu a otázkách jeho adaptace na české prostředí. Množství anoncí, inzertů, ale i standardních recenzí napříč spektrem dobových periodik¹ stejně jako absence odborné literatury o tomto autorském a nakladatelském počínu nás vedly k záměru zmapovat jej i jeho ohlas podrobně.

Románová knihovna Kateřiny Jeřábkové

Pokud jde o základní parametry bibliotéky, vyšlo celkem pět ročníků v letech 1855–1858 a 1860² po dvanácti měsíčně vydávaných svazcích. Její úhrnná produkce tedy činila šedesát svazků krásné prózy, nejčastěji románů, novel, obrazů a delších povídek (soubory krátkých prozaických útvarů románová knihovna nezahrnovala) od jedenadvaceti autorů. Rejstřík jejich jmen³ zahrnuje jak dobově elitní spisovatele, tak začínající nebo i dnes takřka neznámé autory. V bibliotéce vyšla i taková díla, jako třeba roku 1856 *Pohorská vesnice* (II.3–4)⁴ Boženy Němcové nebo roku 1857 poprvé v úplnosti *Cikáni* (III.4) Karla Hynka Máchy, kteří jsou jediným dílem publikovaným v knihovně, jež pocházelo ze staršího období. Výrazně však převládaly texty cílící na průměrného středostavovského čtenáře. Bibliotéku tak lze pokládat za reprezentativní průřez celým vertikálním členěním české umělecké a zábavné prózy v období pro její vývoj přelomovém.

- 1) Podobnou míru kritické reflexe v oblasti původní beletrie u nás v této době vyvolal patrně jen úhrn almanachové produkce.
- 2) S vrocením 1859 bibliotéka nevycházela kvůli opožděným dodávkám textů od autorů z minulého roku.
- 3) Konkrétně zde publikovali (v pořadí podle počtu svazků): Prokop Chocholoušek (10 sv.), Václav Kliment Klicpera, Karel Sabina (po 7 sv.), Václav Žižala Donovský (6 sv.), Josef Jaroslav Kříčenský (5 sv.), Gustav Pflieger Moravský (3 sv.), Jan Formánek Činoveský, Gustav Vratislav Herrmann, Božena Němcová, František Pravda, Ludvík Ritter z Rittersberka, Josef Svátek, Karolina Světlá (po 2 sv.), Josef Ehrenberger, Bohumil Janda Cidlinský, Karel Hynek Mácha, František Ferdinand Prokop, Josef Jindřich Řezníček, Josef Miloslav Straka, Antonín Štrauch a Sigismund Werner (po 1 sv.).
- 4) Římskou číslici zde označujeme ročník bibliotéky, arabskou svazek v daném ročníku.

Ve své době byla bibliotéka jedinou knižní řadou zaměřující se výhradně na publikování původních českých románů. Česká próza ovšem vycházela časopisecky a porůznu se také objevovaly její knižní edice (mj. v nakladatelstvích Jaroslav Pospíšil, I. L. Kober a v dalších podnicích). Pokud však jde o románové knižní řady, pak např. i po bibliotéce navazující knižnice Slovanské besedy (od roku 1861) zahrnovala mimo nové texty zhusta též dříve tištěné práce a překlady. Dokonce i nejvýznamnější románová knižnice v dané době, německá řada Album vydávaná Koberem a tištěná též dočasně u Kateřiny Jeřábkové (URVÁLKOVÁ 2009: 32n), standardně uveřejňovala i reedice a texty přeložené z jiných jazyků včetně češtiny. Jak vyplývá z dosavadního výzkumu, bibliotéka Jeřábkové nebyla z větší části budována podle předem jasně vytyčeného plánu a obsah jednotlivých ročníků i jejich autorské složení byli vydavatelé nejednou nuceni improvizovat. Měsíční periodicita vydávání se dodržovala víceméně jen zpočátku, zatímco později docházelo i k několikaměsíčním skluzům, způsobeným nejčastěji zdržením ze strany autorů. Tyto skutečnosti lze doložit podle dat vydání jednotlivých svazků, anoncovaných pravidelně v *Pražských novinách* a příležitostně i v jiných periodikách, a podle dalších zpráv (podrobně o chodu bibliotéky včetně úplného soupisu její produkce srov. CHARYPAR: RKP.).

Uzavření knižnice Jeřábkové po dokončení jejího pátého ročníku proběhlo ve srovnání s předchozí masivní reflexí takřka mlčky. Dobové ohlasy nicméně nasvědčují, že bibliotéka měla po dobu své existence dobrý odbyt a nezanikla pro nezáměr čtenářů. Provozní obtíže, jimiž procházela, vyvolávaly nejčastěji pozdní dodávky objednaných rukopisů. Ukončení knižnice tak souviselo nejspíše s odchodem Kateřiny Jeřábkové na odpočinek a s prodejem její tiskárny v roce 1861.

Dobovou recepcí bibliotéky se, pokud je nám známo, dosud podrobněji zabývala pouze Simona Michálková ve své podnětné diplomové práci (MICHÁLKOVÁ 2016). Postupovala podle jednotlivých textů tištěných v knižnici a u každého popsala recenzní ohlasy. K shromážděným datům též připojila interpretaci dvou textů bibliotéky, Pravdova *Krejčího Fortunata* (III.1) a Ehrenbergerova *Vítězství u Hoříně* (III.2). Zde tyto poznatky doplňujeme a rozšiřujeme, k problematice však celkově přistupujeme z jiného hlediska.

Popis literárněkritického pole podle periodik

Naším cílem bude analyzovat co možná podrobně vybrané roviny prvotní recepční vlny bibliotéky. Tímto pojmem rozumí Dalibor Tureček relativně homogenní „trs dílčích událostí různé povahy“ (TUREČEK 2012: 112), jež se ve vymezeném časovém horizontu váží k recepci konkrétního literárního textu na úrovni oficiální (tištěné reakce) a neoficiální (zvláště reakce v korespondenci). Zde ovšem pojem prvotní recepční vlny nevztahujeme jen k jednotlivým textům, ale i ke knižní řadě jako celku. S ohledem na téma literární kritiky se zaměřujeme převážně na tištěné recenzní ohlasy a vzdáváme se popisu dalších rovin oficiální recepce, k nimž poukazuje Tureček v diagramu mapujícím recepční vlnu Kollárovou *Slávy dcery* (IBID.: 110) a mezi něž patří zvláště umělecká inspirace (tu by bylo i v rámci produkce bibliotéky možné sledovat např. mezi Máchovými *Cikány* a Sabinovým *Blouzněním*) a nediferencovaný zahraniční ohlas (v daném případě jsme jej nezaznamenali). Netištěné ohlasy bibliotéky v korespondenci, jež neměly funkci oficiální kritiky, jsme systematicky nedohledávali a přihlížíme k nim pouze namátkou.⁵

Nutným předpokladem pro uchopení našeho tématu je alespoň rámcové zmapování domácího literárněkritického pole v druhé polovině padesátých a na počátku šedesátých let 19. století. Pojmem literárněkritické pole zde odkazujeme k příbuznému termínu literární pole, jak o něm hovoří Pierre Bourdieu (mj. BOURDIEU 2010). Vnímáme je vzhledem k metaliterární povaze kritiky jako relativně svébytný komplement či protějšek literárního pole. Po úvaze jsme se rozhodli členit dané pole podle typů periodik. Jeho popis podle osob kritiků totiž výrazně ztěžuje anonymita, jež je v námi sledované době spíše standardem než výjimkou. Hlavním identifikátorem sloužícím pro přiřazení pozice jednotlivých kritických ohlasů v poli je tak obvykle právě typ a zaměření tiskoviny, v níž je konkrétní ohlas publikován. Přesto usilujeme tam, kde je to možné, též alespoň o zkoumání identifikaci autorů kritických posudků, avšak jsme často nuceni zacházet s ní jako s nejistou.

Kritika v dané době dosud ve vleku tradice sledovala nejsoustavněji drama a inscenace divadelních představení, o mnoho méně pak hudbu (zde zpravidla jen ohlasy koncertů), výtvarné umění (nečetné výstavy), sochařství (pomníky)

5) Nejvýznamnějším souborem korespondence vyjadřujícím se k bibliotéce je listář Boženy Němcové, v němž se mj. komentuje ohlas *Pohorské vesnice*. V další korespondenci, mj. Klicperové, Havlíčkové, Sabinové, Nerudové ad., jsme takřka žádné zmínky o bibliotéce neobjevili. Pozůstalosti nakladatelky Jeřábkové ani redaktora bibliotéky Václava Filípka se nedochovaly.

či literaturu. V posledním uvedeném případě nadto byla stále předmětem značné části (podle naší rešerše zhruba poloviny) kritických ohlasů literatura vědecká či v širokém smyslu užitková, zahrnující např. hospodářské, agrárnícké nebo technické spisy. Umělecké literatury vycházelo celkově málo. Část kritiky beletrie se nadto věnovala překladové tvorbě, v dané době nejčastěji překladům Shakespeareových dramát, jež ovšem reflektovaly též divadelní rubriky. Ohlasy domácí beletrie, o něž se zde zajímáme přednostně, tak zvláště okolo roku 1855 tvořily mizivý zlomek dobové kritické produkce. Jejich počet však výrazně vzrostl směrem k přelomu desetiletí souběžně s navyšujícím se množstvím publikačních možností, jež měly vliv i na růst produkce beletrie.

Ve svém poznání daného tématu jsme též poněkud limitováni dosavadní odbornou literaturou. Zpracování dějin žurnalistiky v Čechách, pro naše téma klíčové, je nejen příliš stručné, ale též metodologicky výrazně poznamenané dobou svého vzniku (BERÁNKOVÁ 1981: 128n). Zdaleka nejpodrobnější údaje tak lze získat z bibliografických soupisů (KUBÍČEK 2001; KUBÍČEK a kol. 2008, 2010), jež ovšem neinformují o obsahu periodik. Monografická část prvního z nich, pojednávajícího vývoj na Moravě a ve Slezsku, v příslušné pasáži (KUBÍČEK 2001: 92–125) jen potvrzuje celkovou stagnaci tisku v padesátých letech. Starší práce (ROUBÍK 1930), taktéž orientovaná bibliograficky a statisticky, se v komentáři zaměřuje především na politický tisk a otázky beletrie a kritiky ponechává cíleně stranou. Monografie o novinách *Času* a *Hlasu* (BERÁNKOVÁ 1970, 1972), zakládaných na počátku šedesátých let, se daného tématu rovněž dotýkají okrajově. Částečně může naše zkoumání navázat na důkladnou práci o kultuře českých periodik v těsně předcházejícím období do roku 1850 (KUSÁKOVÁ 2010), při srovnání s padesátými lety tu však čelíme skutečnosti probíhající celkové rekonstituce daného pole, destabilizovaného protitiskovými opatřeními raného neoabsolutismu.

Celkově noviny a časopisy ještě v druhé polovině padesátých let svým počtem, pestrostí ani kvalitou nedosahovaly úrovně před rokem 1848.⁶ Plné restituci dřívějšího stavu bránily jak politické příčiny, projevující se mj. úřední regulací vzniku a provozu periodik, tak početní a profesionální nedostatečnost redaktorů i autorů a celkově nízká finanční zainteresovanost publika. Pouze některé typy periodik si dokázaly uchovat dobově odpovídající úroveň. Platí to

6) Mimo území Čech a Moravy vycházely v této době pouze dva významnější české listy – *Slovenské noviny* (do 1861) bratrů Josefa a Hermenegilda Jirečkových, vydávané ve Vídni se samostatnou přílohou *Světlozor*, a v Banské Bystrici vycházející katolický týdeník *Cyrill a Method* redaktorů Jiřího Sloty a Michala Chrástka, který se stal po zániku *Slovenských pohledů* Jozefa Miloslava Hurbana v roce 1852, vydávaných v hornouherské Skalici, jediným českým listem v regionu sloužícím literárním potřebám.

o oblasti vědecké. Odborné časopisy, charakterizované obvykle delší periodicitou – namátkou např. k přírodním vědám orientovaný časopis *Živa*, vedený Janem Evangelistou Purkyněm a geologem Janem Krejčím, nebo matiční *Památky archaeologické a místopisné*, vycházející čtvrtletně v redakci Karla Vladislava Zapa a vázané do obročních svazků – se však zpravidla věnovaly jen recenzování spisů z příslušné vědní oblasti. V podrobném dalším výkladu tak budeme moci poukázat pouze k ohlasům bibliotéky v kmenovém muzejním časopisu a v populárně naučném *Obzoru*.

Relativně vysokou úroveň si zachovaly katolické církevní časopisy, jejichž význam byl nadto od srpna 1855 nepřímou posílen konkordátem. Z nich např. *Blahověst* v redakci Václava Štulce přinášel nepravidelné anonce teologických a pedagogických spisů, literární kritice se však přímo nevěnoval. Kritické úvahy o bohosloveckých spisech otiskoval v rubrice Literatura druhý *Časopis katolického duchovenstva*,⁷ vydávaný od roku 1860 Karlem Aloisem Vinařickým. Podobně i pedagogické časopisy, v některých případech rovněž vedené kněžími, recenzovaly spisy související se školstvím a s výchovou mládeže. Ani přední z nich, časopis *Škola a život* redigovaný Františkem Josefem Řezáčem, literární kritice neposkytoval prostor a pouze v bibliografické rubrice Schránka spisův oznamoval vydání nových knih, mezi nimi též některých svazků bibliotéky.⁸

Další významnou oblastí periodik přetrvávajících z předbřeznové doby byly úřední listy, jejichž úlohu při komentování chodu a produkce bibliotéky lze označit jako klíčovou, a také politické deníky a další noviny, zprvu převážně německé, než je na jejich pozici od počátku šedesátých let vystřídaly české politické žurnály. Důležité médium pro literární kritiku představovaly samozřejmě literární a popřípadě též zábavně naučné časopisy jako *Erinnerungen*, *Lumír* či *Obrazy života*, z regionálních pak např. *Poutník od Otavy*, vydávaný v Písku, nebo olomoucký literární týdeník *Hvězda*. Humoristická periodika, dobově oblíbené kalendáře ani almanachy kritiku nepěstovaly.

Jediným periodikem přímo specializovaným na literární kritiku byly ve sledovaném období německé *Kritische Blätter für Literatur und Kunst*, pražský literární týdeník s lipskou distribucí vydávaný od října 1857 do září 1858 nejprve redakcí nakladatele Ignáce Leopolda Kobera (zpočátku za spolupráce Eduarda von Schmidta-Weissenfelse) a od jara 1858 pak v redakci Ignáce Jana Hanuše. Vedle naučných článků o literatuře podával tento časopis kritiky zvláště německých tiskovin včetně románů (mj. některých svazků Koberovy knižnice Album,

7) První, pod názvem *Časopis pro katolické duchovenstvo*, vycházel pouze do roku 1852.

8) Kritika ovšem absentovala i v časopisech pro mládež různého věku, jako byly *Zlaté klasy* či humpolecká *Včelka*.

konkurující knižnici Kateřiny Jeřábkové a tištěné po jistou dobu v její tiskárně)⁹ a poezie. Zvláště pod Hanušovou redakcí se pak nepravidelně objevovaly též kritiky spisů z oblasti slovanské (včetně českých), románské, anglické či maďarské. Podobně zaměřená byla též bibliografická rubrika. V české jazykové oblasti přišlo podobně orientované periodikum až se samostatnou *Kritickou přílohou k Národním listům*, vydávanou měsíčně v redakci Eduarda Grégra od listopadu 1863 do prosince 1864 jako orgán Umělecké besedy a recenzující literaturu (včetně cizojazyčné), výtvarné umění a hudbu. Ještě zde – na rozdíl od starších *Kritische Blätter* – nalezneme dozvuky prvotního recepčního ohlasu bibliotéky.¹⁰

Letmý náčrt strukturace literárněkritického pole podle periodik svědčí o tom, že kritika původní české beletrie hrála v daném období spíše podružnou úlohu, nejen pokud jde o její podíl na celkovém obsahu tiskovin, ale i v rámci umělecké a literární kritiky obecně. Navzdory tomu nalézáme dosti značné množství zmínek či textů reflektujících práce z románové řady Jeřábkové. Objevují se v různých (proto)kritických útvarech od inzertů a programů jednotlivých ročníků přes anonce či noticky konkrétních svazků, jichž jsme v úhrnu napočítali více než sto a jež mohly též obsahovat stručné hodnotící formulace, až po skutečné literární recenze, dobově nejčastěji označované jako „úvahy“. Právě jim jakožto stěžejním projevům kritického ohlasu bibliotéky bude věnován následující analytický výklad.

Materiál shledaný rešerší budeme členit podle typů periodik, představujících různé segmenty zkoumaného pole. Jsme si přitom vědomi skutečnosti, že jednotlivé kritiky, otiskované zpravidla v zábavné části (fejetonu apod.), nemusely názorově korespondovat s hlavním (např. politickým) zaměřením příslušného periodika. Usilovali jsme dané téma pojednat v českém i německém kontextu, byť se sebraný materiál ukazuje jako výrazně disproporční ve prospěch českojazyčné reflexe. Jen výjimečně jsme při rešerši naráželi na zmínky o bibliotéce v moravských německých listech.¹¹ Ty proto nezahrnujeme do dalšího výkladu.

9) Srov. studii Zuzany Urválkové v tomto čísle; dále (URVÁLKOVÁ 2009: 32–38, 43–45) aj.

10) Na *Kritickou přílohu* pak v dubnu 1865 navázal týdeník *Literární listy*.

11) Např. na vydání posledního dílu románu *Tři Čechové* (I.6) Václava Žižaly Donovského upozornil notickou olomoucký *Die Neue Zeit. Olmüzer politische Zeitung* 8, č. 118, 1855, 25. 5., s. 3.

Z pohledu polouředních *Pražských novin*. Kritická polemika

Značnou důležitost pro zkoumání literární kritiky padesátých let mají úřední listy, jež v jistém smyslu suplovaly dobovou absenci literárních periodik v češtině. Redaktor deníku *Pražské noviny* Josef Šesták vedl vládou subvencovaný list v duchu konzervativního českého, respektive slovanského vlastenectví a uveřejňoval nejen pravidelná literární oznámení o nových českých a dalších slovanských (zejména polských, jihoslovanských aj.) dílech, ale i delší recenze beletristických a jiných spisů na pokračování.¹² Po několik let zaujímal literární kritika v *Pražských novinách* větší prostor než v Mikovcově *Lumíru*. Vzhledem k dobové situaci českých periodik byly *Pražské noviny* nuceně spíše multifunkčním než výhradně úředním listem (paralelně vydávaný německý úřední deník *Prager Zeitung* takřka žádnou kritiku neotiskoval). Šestákovy *Pražské noviny* anoncovaly pravidelně všechny tituly bibliotéky, díky čemuž jsme zpravidla schopni určit takřka na den dobu jejich vydání, a podávaly průběžné informace o stavu knihnice a plánech vydavatelů (časový sled textů bibliotéky pojednáváme jinde, srov. CHARYPAR: RKP). Některé svazky též přímo recenzovaly. Hned první dílo uveřejněné v bibliotéce, dvojsvazkový román Prokopa Chocholouška *Přivítan, kmet staropražský*¹³ (I.1–2), též na ploše *Pražských novin* vyvolalo polemiku s autorem.

Recenzent podepsaný šifrou –r. oceňuje snahu nakladatelky, jež se rozhodla navzdory materiálním obtížím „obohacovati českou romantickou literaturu výtvyry novějšími“, a očekává, že se tak zahradí dráha, jíž „se k nám podivuhodnou hbitostí dobývají díla cizinská toho nejrozmanitějšího druhu, a hlavně francouzská“¹⁴ (ANONYM 1855a: č. 3). Vyjadřuje zde mj. pozoruhodnou ambici kritiky usměrnit proud překladové produkce v domácím literárním prostředí.

12) Jak v osobním hesle Josefa Šestáka uvádí *Slovník naučný*, redakci *Pražských novin*, již zastával od roku 1852 po Václavu Jaromíru Pickovi, Šesták složil v roce 1862 kvůli ostrakizování za vlády Antona von Schmerling; později se stal mj. činovníkem Sokola. Jako redaktor *Pražských novin* Šesták „hleděl hlavně k zvelebení zábavné a literární části (feuilletonu) a v tom směru požívaly *Pražské Noviny* dobré pověsti, přinášejíce překlady výborných románů ze všech literatur, hlavně ale ze slovanských (mnoho těchto románů vyšlo tiskem též o sobě), literární zprávy z celého Slovanstva, úvahy, kritiky, články dějepisné, národopisné, o polním hospodářství, průmyslu, obchodu a j.“ (RIEGER – MALÝ 1888: 37). Od ledna 1855 např. ve fejetonní části *Pražských novin* vycházel na pokračování Františkem Ladislavem Vorlíčkem přeložený román Henryka Rzewuského *Samuel Zborovský, hetman kozákův Zaporožských* (1854), od září do prosince 1859 pak i překlad jednoho z klíčových Turgeněvových románů *Šlechtické hnízdo*, v originálu poprvé uveřejněného v témže roce.

13) Názvy děl publikovaných v bibliotéce uvádíme bez podtitulů, jež podle našeho názoru podávají v četných případech zavádějící údaj o žánrové příslušnosti jednotlivých textů.

14) I z dalších ohlasů bibliotéky je zřejmé, že se zde míní především díla Eugèna Suea a Alexandera Dumase st., popřípadě i Julesa Janina a dalších francouzských prozaiků.

Záplavu překladů v posledních letech podle autora jen chabě vyvažovaly jednosvazkové edice próz Josefa Jiřího Kolára či Ludvíka Rittersberka,¹⁵ řada původních českých románů má být počinem zcela odlišné úrovně. Chocho louškův *Přivítan*, jenž bibliotéku zahájil, je však podle recenzenta podřadným dílem: „Kdyby nám jméno páně spisovatele nebylo již z dřívějších prací jeho dostatečně známo, musili bychom nestranně mysliti, že to nějaký teprvé začátečník“. Jeho dílo je v každém případě „spěšná práce“,¹⁶ které schází důkladnější péče. Ač kritik chválí výběr látky z domácích dějin, podávající „smutný obraz domácí nesvornosti, obraz rozkolení bratrův rodných“ (IBID.) – jedná se o dobu svárů o český knížecí stolec na počátku 12. století, přičemž titulní postava románu usiluje o návrat sesazeného Bořivoje II. –, Chocho louškův chvatný náčrt podle něho zdaleka nepostačuje zúročit potenciál tohoto námětu. Postavám s výjimkou Přivítana vytýká kritik neurčitost: „Z měšťanův Pražských nevyniká pražádninký: jen hlučný dav pohybuje se kol Přivítana, a nevíme, smíme-li jej porovnat starému chóru, který přisvědčuje a napomíná, anižby co činil [...]. Co dva přívěškové vyplňují největší část romantiky [sic] tohoto románu Zdenko a Eliška a hrají úlohy nešťastně milujících.“ Celku, z něhož vane „veliká nejistota a spěšnost u provedení“ a jež uzavírá „nepoetický“ konec, schází především „větší pilnost“ ze strany autora. Jako protiváhu svého odsudku připisuje kritik v závěru několik pochvalných slov o Chocho louškově bosenské povídce *Rodina harambašova*, tvořící doplněk druhého dílu *Přivítana*, jež později přešla do cyklu *Jih*. Zde si prý naopak „velmi chvalitebně pan spisovatel počínal, jak vůbec šťastně umí líčit podobné scény z jihoslovanského života“. Více než vlastní zpracování však posuzovatel oceňuje, že si tu Chocho loušek „obral děj z národní srbské písně hrdinské“¹⁷ (IBID.: č. 4, s. [4]).

Prokop Chocho loušek napsal na tuto recenzi do listu repliku, avšak „[p]oně vadž redakce *Pražských Novin*“ jeho „vyjádření přijmouti se zdráhala“ (CHOCHO LOUŠEK 1855: 23), byl nucen uveřejnit ji v *Lumíru*¹⁸ v rubrice Oznamovatel,

15) Kolárovy *Sebrané romány* vyšly roku 1854 taktéž u Kateřiny Jeřábkové, Rittersberkovy *Sebrané zábavné spisy* pak roku 1855 u Jaroslava Pospíšila. U Jeřábkové také byla už roku 1853 knižně vydána Rittersberkova historická povídka *Jaromíra Radimská*. V bibliotéce vyšla Rittersberkova próza *Kronika lazební doby v Milodole* (I.6) a dvojdílný román *Rozbroj Přemyslovcův* (IV.4–5).

16) Výtky chvatnosti se ve spojitosti s Chocho louškem opakují častěji (viz dále). V daném případě je však třeba mít na paměti širší souvislosti – Prokop Chocho loušek byl v této době konfinován v Halici a od roku 1859 pak ve středočeském Sedlci (POKORNÁ 2015: 458n). Veškeré jeho práce pro bibliotéku, zahrnující čtyři vícesvazkové romány a jednu povídku, tak poznamenaly značné ztížené podmínky pro přípravná historická studia a nutnost psát pro výdělek.

17) Jde o rozporuplný moment: staví-li zde recenzent vlastenecký prvek nad umělecký, v rozboru *Přivítana* soudil obráceně. Užité hodnotící kritéria se tak ukazují jako nejednotná i v rámci jediné recenze.

18) Právě v *Lumíru* vyšla na začátku měsíce o *Přivítanovi* kladná recenze (ANONYM 1855i).

vyhrazené inzertům. Jeho Vyjádření je prý první odpovědí na kritiku v jeho „čtrnáctiletém působení na poli belletristiky české“, neboť dosud jako autor „nikdy se nespouštěl v nižádné literární půtky, ponechav vždy rozsudek mezi sebou a kritikou ctěnému obecenstvu našemu“. Ve věcné části své repliky vysvětluje autor svůj román jako cíleně provedený výsek z mnohem širšího pletiva dějinných událostí, zaměřený výhradně na horatiovsky neochvějněho Přivítana, „občana to, který ví, co chce, a nezvratným zůstává v předsevzetí svém, jež byl jedenkrát za dobré uznal“ (IBID.):

„Zdáť se mi [...], jako by vážený p. referent historický úvod k povídce mé zcela byl přehlédnul, jinak by byl seznal, že jen epizodu z dob oněch tragických čtenářstvu předvádím, jediného muže, který zůstal věrným sobě a přesvědčení svému v oněch vrtkavých dobách strannictva, věrolomnosti a zrady; a proto jsem schvalně vyloučil vše, co by pozornost čtenářovu od hlavní osoby povídky odvrátilo, a jen tolik ponecháno, jak z osob ostatních, tak z dějů, co by sloužilo k objasnění [...] neobyčejné povahy této, proto se vše pohybuje kol něho jako v řecké tragoezii“ (IBID.: 24).

Cenné interpretační vyjádření k vlastnímu dílu Chocholoušek doplňuje korekcemi výtek recenzenta. Ani v závěru své repliky neodmítá kritiku jako takovou, avšak „nejvyšší soud kritický“ o svém románu přisuzuje opět „obecenstvu [...], které vždy nejlépe zdravým rozumem svým rozhoduje, kde kritika, kde autor chybným jest“ (IBID.).

Recenzent z *Pražských novin* reagoval na Chocholouškovo Vyjádření zaslánem, nazvaným výslovně Ultimatum panu P. Chocholouškovi (ANONYM 1855b). Replika v *Lumíru* jej prý svou nesrozumitelností přiměla k odpovědi ještě ráznější než jeho původní kritika („donutil nás tímto vyjádřením důtklivěji rozvinouti sem tam slabé roucho jeho románu, ač nám toho v skutku lito [sic!]“). Recenzent zde otevřeně stylizuje svůj osobní postoj: k větší razanci v zaslánu se podle svých slov neuchýlil kvůli „obraně“ vlastních stanovisek, ale „k ochraně ubohé kritiky“ (IBID.: č. 23) jako takové. Zaštiťuje tedy svoji odpověď nadosobním cílem a obšírně se poté vyslovuje k jednotlivým korekcím ze strany autora *Přivítana*. V závěru svého textu mu též vytýká skutečně trefně vystižená klišé, jež se v dobové próze projevovala obecněji, jako je třeba „to věčné slýchání kročejův po chodbě; to věčné chodění po světnicích; ta permanentní egyptská tma, že ani na krok nebylo vidět před sebe atd.“ (IBID.: č. 24).¹⁹ Chocholoušek na toto zasláno ve shodě s prohlášením v *Lumíru* už neodpověděl.

19) Podle Alberta Pražáka „přejal“ z kritiky v *Pražských novinách* svůj nepřiznivý úsudek o Chocholouškovi také mladý Alois Vojtěch Šmilovský (PRAŽÁK 1911: 18). Šmilovský v dopisu příteli Václavu Krupičkovi ze 7. 1. 1856 píše:

Autorem obou textů v *Pražských novinách* byl patrně Gustav Pflieger Moravský, tehdy začínající básník a spisovatel. Celkově je dosud o jeho kritické činnosti známo velice málo.²⁰ Jan Neruda však v biografickém portrétu Pfliegera v *Obrazech života* vzpomíná na juvenilní, nikdy netištěnou Pfliegerovu kritiku *Lady Nióly* z roku 1855, jež prý ostře vystoupila proti Josefu Václavu Fričovi, a podotýká k tomu: „I s Chocholouškem měl Pflieger téhož roku jakous polemiku“ (NERUDA 1957: 81).²¹ Chocholoušek přitom ve své odpovědi *Pražským novinám* výslovně uvádí, že toto jeho vystoupení je „prvním“ v jeho „celém literárním životě“ a že dalších, podobných vystoupení se navždy odříká (CHOCHOLOUŠEK 1855: 24). Tvar podpisové šifry *-r.* se shoduje se zakončením Pfliegerova příjmení a v zaslánou replikující Chocholouškovo vyjádření autor o sobě udává, že je člověk „mladý“ (ANONYM 1855b: č. 24). Též jeho jazykový projev svědčí o dosud nevelké zkušenosti s češtinou. Pozoruhodně právě v bibliotéce Kateřiny Jeřábkové vydal Pflieger později své juvenilní romány *Dvoji věno* (1857; III.11) a *Dva umělci* (1858; IV.8–9).

Pravděpodobná Pfliegerova kritická činnost v *Pražských novinách* v roce 1855 se však neomezila na uvedenou polemiku. V témže ročníku novin se objevuje více recenzí pod šifrou *-r.*, jež podávají posudek dalších prací publikovaných v bibliotéce. V červenci pak přišla i recenze *Babičky* (1855) Boženy Němcové, rozdělená do dvou pokračování.²² Vzhledem k tématu této stati je z dané série recenzí patrně nejvýznamnější posudek románu Václava Žižaly Donovského *Tři Čechové*, vydaného v bibliotéce ve čtyřech svazcích (I.3–6; ANONYM 1855c). Recenzent oceňuje toto dílo jako novátorský pokus o rozsáhlejší společenský román s námětem ze současnosti. Posudku díla však předradil programovou úvahu o tom, jak by měl tento u nás prozatím neobvyklý žánr být podán. Jeho kritika tak nabývá širšího významu. Obecně hledá autor u románu především přirozenost, kterou spojuje s jeho národním charakterem – jediné tak naplní

„Chocholoušek byl vždy u nás rád čten; on byl také v belletristice neobyčejně pilný. Tenkrát, když každý s radostí uvítal knihu, poskytující mu zábavu, a víc se tehdy nepožadovalo, nebylo tu nikoho, kdo by nebyl s Chocholouškem spokojený. Nyní, kde literatura v mužný svůj vstupuje věk, žádá se více než zábava, žádá se estetická cena vnitřní. Tu u Chocholouška těžko naléztí, drží se on posud staré své zásady: jen baviti; jestliže se ale přičiní i mimo zábavy (neb pod tím vyznáváme příjemné ukrácení času) i krasovědeckou zábavu čtenářům poskytatí, tu budeme mu za to vděčni nejen my, alebrž i potomci“ (ŠMILOVSKÝ 1911: 176).

20) Např. roku 1861 se v *Obrazech života* objevila Pfliegerova recenze premiéry Hálkova *Závěse z Falkenštejna*.

21) Původně *Obrazy života* 1, 1859, č. [4], 15. 4., s. 148. Poznámka je zde uvedena větou: „Vyjiti *Lady-Nióly* a Bibliotéky českých románů obrátilo pozornost jeho [Pfliegerovu] k sobě“ (IBID.). Zmínka o bibliotéce tedy pravděpodobně souvisí právě s Pfliegerovou polemikou s Chocholouškem.

22) I zde kritik, podobně jako v případě *Přivitana*, charakterizuje dílo s jednou ústřední postavou, vyslovuje však autorce nejvyšší chválu za literární zpracování, výběr národního námětu i za etický rozměr celého díla. *Babičku* řadí vedle Pravdových povídek „z kraje“, Němcovou pro její obeznámenost s folklorním zvykoslovím přirovnává k Erbenovi a osobuje si právo oslovovat ji důvěrně jako „Boženku“ (ANONYM 1855d).

podle něho román svoji úlohu a bude schopen zpodobovat realitu ve vyšším, uměleckém smyslu:

„Skutečnost v nejužším spolku s poesíí, tať jesti hlavním základem každého románu, který při subjektivním přičinění spisovatele, když pravdu líčí, hluboké mravnosti nabude. Román je báseň a stane se jí teprve tehdy úplně, když se jako motýl ústroj jeho na skutečnost přirozenou promění. I zde tedy musí se nám objeviti „der Dichtung Schleier aus der Hand der Wahrheit“.²³ Vybrati si však jediné hollou skutečnost za předmět románu, není nejen neradno, nýbrž proti podstatě jeho co básně“ (IBID.: č. 130, s. [3]).

Na rozdíl od historického románu, kde podle autora kýžená „poesie“ vyplývá už ze samé povahy látky, neboť „člověk hledí na čas minulý vždy básničtější sklem“ (IBID.), vnucuje román ze současnosti spisovateli všednodenní skutečnost, již je obtížnější odít do poetického roucha. K tomu přistupuje zmíněná zásada přirozenosti, založená především na koloritu (*couleur locale*) konkrétního národního prostoru, podle autora tím zajímavějšího pro čtenáře, čím je mu bližší a čím věrněji je zpodoben; tím je fakticky znovu vysloven dobově běžný požadavek tematizovat domácí látky. Realistická přesnost se přitom neobejde bez krásy. Román tedy, shrnuje autor, „jen tehdy stane se národním, když národ líčí tak, jak jest; národ to, s nímž žijeme, v okouzlujících barvách sladké poesie“ (IBID.).

Žízalovi *Tři Čechové* údajně naplňují uvedené zásady „v takové míře, jako posud málo který román český“ (IBID.: č. 132, s. [2]). Kritik přitom oceňuje, že se zde jak titulní trojice postav, ztělesňujících různé postoje k češství, tak i další pobočné figury tematizují v duchu sociální prózy jako příslušníci nižších vrstev: „[...] nepředvádějí [se nám] osoby třech Čechův co hrabata či knížata aneb co znamenití dobrodruzi s ohromnými záměry, nýbrž co jednoduší, srdeční lidé, vzdělaní tak a tolik, jak se jim bylo dostalo vychování nepřilíš stkvělého [...]. Jsou to osoby, jak jich na sta mezi námi, jak je nalezáme, kamkoli se obrátíme, jsou to naši druhové, takřka naši kollegové“ (IBID.: s. [2–3]). Ponechme prozatím stranou, že tento obraz *Tří Čechů* se neshodoval s míněním dalších recenzentů, kteří se přinejmenším pozastavili nad zápornými rysy a hořkými konci protagonistů i nad širokou tematizací zločinných skutků některých postav – podle autora recenze v *Pražských novinách* naopak tyto „zlé elementy“ nahrávají „mravní ideí“ (IBID.: s. [3]) románu. Je proto tím překvapivější, že v závěru téže

23) Tj. „z rukou Pravdy závoj Poesie“, verš 96 Goethovy básně *Zueignung* [Věnování]; česky citováno v překladu Otokara Fischera (GOETHE 1955: 12).

recenze hodnotí kritik Rittersberkovu prózu *Kronika lazební doby v Milodole*, připojenou k poslednímu svazku *Tří Čechů* (I.6) a celkově o mnoho pozitivnější nežli Žížalův román, jako „jakýsi sprostý obraz příběhův lázeňských“, podaný nadto s nuceným humorem (IBID.).

Také v posudku krátkého románu Sigismunda Wenera *Lečinský* (I.7), jímž se komentovaná série recenzí v *Pražských novinách* uzavírá, kritik opakuje a zpřesňuje své požadavky na spisovatele románů. Ten mj. podle něho „musí šetřit jejich [tj. postav, MCh] ducha, obyčejův, srdce – on musí hledět mluvit v osobách děje tak, jak v skutku každá mluví, a přec je musí unést výše, než v skutku jsou. Pak se urovná látka poznenáhla v souladný celek“ (ANONYM 1855e: č. 176). Pro Wernerův začátečnický pokus však nalézají kritik jen slova opovržení a odsuzuje nejasnost postav i kompozice, matný dialog a germanismy ve slovním projevu.

Z pozice vědeckých autorit: recenze prvního ročníku bibliotéky v *Obzoru* a posudky v *Muzejníku*

Významnou reflexi textů bibliotéky nacházíme ve vědecky orientovaných periodikách, soustředěných z převažující většiny v Praze. Jde mj. o kritiky v kmenovém muzejním časopisu, vydávaném aktuálně (od roku 1855) pod názvem *Časopis Musea Království českého* se čtvrtletní periodicitou a redigovaném Václavem Nebeským. *Mujejník* se ovšem zaměřoval na humanitní vědy a z umělecké literatury posuzoval hlavně edice starších památek, zatímco kritik nové původní beletrie zde vycházelo poskrovnu. Výrazně větší prostor literární kritice poskytoval spíše populárně naučně orientovaný *Obzor*.

Z pohledu bibliotéky má bezesporu nejvyšší důležitost právě recenze v pražském *Obzoru*, tehdy ojedinělém příkladu nezávislého časopisu s převažujícím zájmem o literaturu, jehož působnost však nepřetržovala rok 1855. Vedle naučných článků podával *Obzor* zvláště literární kritiku expertního rázu.²⁴ V perexu uvádějícím blok recenzí v prvním čísle vyslovují redaktoři programový záměr vystoupit nad stávající praxi periodik, podávajících sice o nových knihách „často návěští i posudky“, avšak zanechávajících „nedostatek *pravidelných obširných zpráv literárních*“ (ANONYM 1855f: 49, zvýrazněno tam). Soudobá kritika je

24) Už v úsudku o prvním čísle *Obzoru* vyzdvihl Václav Nebeský jako jednu z jeho „výtečných stránek“ to, že „nadchnut jest jakýmsi duchem vzdělanosti“ (NEBESKÝ 1855: 123), a formuloval za sebe některé kritické zásady.

zde s nadsázkou alegorizována jako „milostivá paní soudcová“ (IBID.: 50), jež podle chvilkového rozmaru nevypočitatelně upadá z nekritické chvály do tvrdé přísnosti, aby příště bez důvodu znovu chválila. Kritici v *Obzoru* se naproti tomu hodlají vystříhat obou krajností, plynoucích „buď z přízně, nebo ze zášti osobní“, a soudit nestranně, „beze vši vášně, toho jsouce přesvědčení, že pravdou slušně vyslovenou i věci samé nejlépe se poslouží“ (IBID.). Místo obvyklého anoncování všech nově vyšlých spisů bez výběru – jak k tomu běžně docházelo v úředních listech, ale i v *Lumíru* či v bibliografické části *Muzejníku* – měly být psány širší posudky, věnované však jen důležitým textům, protože „chválením věcí nepatrných chvála vůbec ceny tratí a tak spisům opravdu výtečným křivda se činí“. *Obzor* podle svého programu nehodlá zcela respektovat panující poměry „bratrské lásky a shovívavosti spisovatelské“, k níž prý domácí kritika inklinuje zvláště ze solidarity k literátům stíhaným hmotnou nouzí kvůli nepočtenému čtenářstvu, a usiluje odstranit z dosavadní praxe „nedůvodné vychvalování“, třeba by takto pocházelo „z dobrého úmyslu“ (IBID.: 49). Na vyslovení těchto kritických zásad s nadšením reagoval anonymní posuzovatel:

„To slovo: ‚důvodný‘ soud, o každém důležitějším výjevu písemnictví českého, nás velmi potěšilo, neb takto právem očekáváme, že nebude souzeno, jen jak přízeň neb zášť šeptá péru, jak postavení za hradbou dovoluje proti bezbrannému, jak chytrost radí užití času a okolností osobních, jak okamžitý vtip, jenž mermomocí chce na světlo, náhodně prohazuje; nýbrž kritika bude osvětlování pravidel uměleckých, bude takřka podrobná krásověda, a dle míry takové bude každé dílo měřeno beze všeho chválení a hanění; postaví se míra, ale na půdě svobodné vědy vyrostlá, míra osvědčená, míra nepochybná [...]; kritika bude pravý soud [...].“²⁵

Současně recenzent pléduje, už „pro křehkost povahy obecnstva“, aby příspěvky v *Obzoru* byly podepisovány, neboť „až posud nádeje v takových věcech jmen se chytá“, a nemohou-li být uváděna jména všech, tedy „aspoň nějakého proslulého zaručitele“.²⁶ *Obzor* v redakci Jaroslava Pospíšila však zůstal z většiny anonymní, pouze na ex post dodaném titulním listu se objevila jména hlavních příspěvatelů Karla Jaromíra Erbena, Karla Boleslava Štorcha a Václava Zeleného.²⁷

25) *Moravský národní list* 5, 1855, č. 24, 24. 3., s. 95–96. Srov. o několik let mladší vyjádření v programním článku Kritika v Sojkově *Jasoni*, jež od české kritiky žádá „spravedlnost na základech povážlivého pojmutí, proniknutí a všestraného poznání předmětu, o kterémž soud se vynáší“ ([SOJKA] 1859).

26) *Ibid.*, s. 96.

27) Mimoto byly v časopisu identifikovány též příspěvky Františka Ladislava Vorlíčka a Antonína Mezníka (PEŠAT 2000: 646).

Obširná recenze posuzující prvních jedenáct svazků bibliotéky Jeřábkové se objevila rovněž anonymně v posledním, šestém čísle, s nímž tento časopis zanikl.²⁸ Jako vysoce chvályhodný označuje kritik úmysl nakladatelky vydávat specializovanou románovou řadu. Pochybuje však, že by soudobí čeští autoři byli dlouhodoběji schopni vytvářet dvanáct svazků původní románové produkce do roka, a vyjadřuje přesvědčení, že takto „mnohé věci dostanou se pod lis tiskařský, jež by beze škody literatury i čtenářstva v temnosti zůstati mohly“ (ANONYM 1855g: 454). Vlastní posudky textů bibliotéky, kritizující zde převážně zacházení s historickými údaji a se stylem, vyznívají takřka bez výjimky záporně.

Nejprve se recenzent zaměřuje na prózy s historickou tematikou. K oběma Chocholouškovým pracím publikovaným v prvním ročníku bibliotéky, románům *Přivítan, kmet staropražský* (I.1–2) a *Dvě královny* (I.9–11), podotýká, že autorovi scházejí důkladnější historická studia, ač si jich přece tolik hleděl jeho vzor, „veliký obnovitel historického románu“ Walter Scott:

„P. Ch. nemá právě mnoho starostí o podobné věci. Vyňav několik známých jmen z dějin našich a přidav k nim několik vymyšlených, vystaví na základě tom povídku, obyčejně dosti zábavnou, pokračující lehce, přirozeně ku konci. Čtenář hledající ve knihách pouhou zábavu odpustí mu milerád velmi povrchní charakteristiku, uzel velmi patrně zapletený, situace již stokrát jinde čtené“ (ANONYM 1855g: 454).

Zábavný ráz próz otiskovaných v knižnici Jeřábkové nemohl ovšem ujít očím expertní kritiky, vyžadující od autorů především intelektuální vzdělání. Takřka profesorsky je kritizován také jazyk spisovatele:²⁹ „Těžko pochopiti, jak může [Prokop Chocholoušek, MCh] po patnáctileté spisovatelské činnosti dopouštěti se chyb, kterých nikdo nedělá, kdo se česky mluvit naučil. [...] Divno že z nescíslných mluvnic, kterými v posledních letech vlast naše zaplavena jest, ani jedna nezabloudila k p. Chocholouškoví“ (IBID.: 456).

Postavě Chocholouškova *Přivítana* kritik vytýká to, na čem si sám spisovatel zakládal, totiž že jej „nakreslil [...] co českého Catona“ a že „v oné smutné době

28) Původně bylo na rok 1855 proponováno osm sešitových čísel. Závěrečné šesté číslo muselo zřejmě vyjít mezi 15. prosincem 1855, kdy byl vydán jedenáctý svazek bibliotéky, a 23. lednem 1856, kdy se objevil svazek dvanáctý, uzavírající její první ročník. Ještě 16. ledna oznamuje *Moravský národní list* „se zarmoucením“ jako novinku, že „jeden z našich nejlepších časopisů *Obzor*, v němž se nejlepší literární síly české zúčastnily a jenž si tak zdárně v ryzí řeči české počínal, pro netečnost a malý počet odběratelů – má zajít“, a nabízí k předplácení, jež má znamenat záchranu listu (*Moravský národní list* 6, 1856, č. 5, 16. 1., s. 19).

29) Značně kriticky v historickém i stylistickém ohledu zde vyznívá také stručný posudek románu Josefa Miloslava Straky *Jičín roku 1620* (I.8), vydaný už po smrti autora (IBID.: 456–457).

zmatkův domácích povahu podobnou nesnadno si mysliti“. Recenzent však zřejmě tíhl k nadřazování morálního aspektu literárních textů nad své učenecké požadavky na umění, když o Přivitanovi uvedl, že „přijme každý milerád zidealizovanou postavu tuto za náhradu nedostatků románu tohoto“ (IBID.: 454–455). Tutéž tendenci zřetelně ukazuje charakteristika Chocholešovských *Dvou královen*. Tento román pojednává o sporu Elišky Přemyslovny s bývalou českou královnou Alžbětou Rejčkou. Jednání Přemyslovny v románu, soudí kritik v *Obzoru*, podmiňuje působení intrikánské postavy Milady z Rožmberka, jež teprve před svou smrtí „zjeví královně ďábelské pikle své“. Takto nelichotivý „obraz matky Karlovy“ řadí kritik mezi prvky, které „nelibě dojímají“, a soudí o něm v námi sledovaných souvislostech dosti překvapivě:

„V tomto případě jest nejenom právo, nýbrž povinnost románopisce odchýliti se od historie a při držeti se smýšlení národního o rekyni. Eliška pak žije posud v paměti národu co věrná přítelkyně jeho; její utrpení zasnoubilo ji se stejným osudem národu, ctícího v ní horlivou přímlyvkyni svou“ (IBID.: 456).

Prohřešek proti historii tu náhle přestává být prohřeškem a kritik požaduje, aby umělec přizpůsobil fakta vyšším metám.

Další část recenze, věnovanou už prózám ze současnosti, uvádí úvaha o estetice románu. Ten si smí osobovat svobodu po stránce obsahu i formy, „pod jedinou jen výminkou, aby byl províván duchem poesie, aby byl umělecky vytvořen“ (IBID.: 457). Žízalův román *Tři Čechové*, na nějž kritik svou úvahou míří, však prý nenaplnuje tento požadavek ani při nejvyšší míře tolerance. Co možná nejostřeji se recenzent vymezuje proti této populárně až brakově zaměřené próze jako proti špatnému vtipu, vytýká jí vulgárnost, ledabylé vedení děje, „hnusné“ postavy i nesprávný jazyk a upírá jí „zdravé“ jádro (IBID.: 458–460). Ke *Třem Čechům* se pak vrací ještě na konci, v pointě své recenze. Jejich zařazení do posuzované knihovny zde vnímá jako neodpustitelné „prohřešení“ a rozhořčeně se ohrazuje proti „podobnému zneuctívání literatury“. Vyslovuje pak jako vlastní krédo: „Nežádáme, aby zábavná literatura plna mléka vyučování a strdi příkladů byla, toho však můžeme na ní žádati, aby vkusná a slušná, aby ušlechťující, aby aspoň přirozená byla“ (IBID.: 461).³⁰ Z podstatnějších, dosud neuvedených momentů recenze v *Obzoru* se zmíňme už jen o posudku Wernerova románu *Le-*

30) Kritik tu snad reaguje na zmíněnou červnovou recenzi *Tří Čechů* v *Pražských novinách*. I tam je předeslána úvaha o poslání románového žánru, navazující úsudek o Žízalově románu však vyznívá takřka bez výhrady kladně. Právě „přirozenost“ tam recenzent označil za jednu z hlavních deviz díla (ANONYM 1855c).

činský (I.7). Zde je kritický osten o poznání méně ostrý, přísný posuzovatel však nenechává nikoho na pochybách, že se jen snaží povzbudit mladého spisovatele, jemuž je takto ochoten odpustit mnohou začátečnickou chybu.

Celkově lze recenzi prvního ročníku bibliotéky v *Obzoru* vnímat jako ve své době vzácnou ukázkou náročné kritiky, psanou se záměrem strážit aktuální vývoj národní literatury, patriarchálně ji v duchu obrozeneckých učeneckých tradic chránit před excesy a chybami, zasazovat se o správnost jejího stylu a bránit jí v nemorálních projevech. Anonymita recenze, jež ostatně nevybočuje ze standardu časopisu, tu měla být patrně signálem, že se její autor zřiká subjektivních náhledů a usiluje o docílení relativní objektivity svých soudů. Kritik (byl jím snad Erben?)³¹ zde též v závěru vyjadřuje naději v lepší příští, jež eventuálně nadejde už s navazujícím druhým ročníkem bibliotéky s avizovanými díly Klicpery či Němcové.

Proti jednomu aspektu recenze v *Obzoru* cítili vydavatelé bibliotéky potřebu se ohradit. Jedná se o technickou výtku uvedenou v poznámce pod čarou – kritik tu coby nekalou obchodní praktiku označuje úzus vydavatelů počítat pŕlarchy jako celé archy (IBID.: 454). Ti pak ovšem ve své replice v *Lumíru* toto nařčení popírají, ozývají se ale i proti způsobu posouzení kvality vydávaných prací a poukazují přitom se zadostiučiněním k dosavadní obchodní úspěšnosti svého podniku, jež podle nich vyvrací přísný náhled kritiky. Nejvyšším soudcem, jehož se zde dovolávají, má být obecnstvo:

„Zdali, a v jaké míře pan vydavatel a sestavovatel *Obzoru* vytknuté sobě úloze, přináseti ‚důstojnou kritiku‘, dostál, rozsoudilo obecnstvo nepochybně již tím, že nejen na druhý ročník [bibliotéky, MCh] předplácí, ale i nyní ještě první ročník sobě kupuje“ (ANONYM 1856a, zvýrazněno tam).

Na rozdíl od *Obzoru* se bibliotéce spíše jen sporadicky věnovalo přední české vědecké periodikum, *Časopis Musea Království českého*. Beletrie, zvláště ta nová, nepatřila mezi hlavní zájmy *Muzejníku*, a proto se časopis vyjádřil jen ke dvěma textům předních autorů publikujících v románové řadě, totiž Františka Pravdy a Boženy Němcové. Oba posudky, otiskně v těsně návazné sérii, napsal pravděpodobně kněz Josef Novotný.³² Pravdova *Učitele z Milešovic* (II.5), ač je svým podtitulem *Povídka z kraje* vztažen k známému cyklu kratších próz (více svazků

31) Zdá se tomu alespoň nasvědčovat stylizace přísného posudku prvního dílu *Skladby jazyka českého* (1855) Martina Hattaly, jenž byl publikován v *Obzoru* a podepsán Erbenovým jménem (ERBEN 1855). S recenzí bibliotéky tento posudek spojuje převládající filologicko-historický zájem autora, patrná péče o slohovou správnost vlastního projevu i některé konkrétnější momenty. Pro jednoznačnou atribuci však nejsou důkazy.

32) Novotného jméno se však objevuje až v závěru recenzního bloku na straně 139.

od 1851), zde už kritik označuje za „opravdový román“, jímž prý „vystoupil pan Pravda z posavadní své koleje“ (NOVOTNÝ 1856a: 129). Vytyká však tomuto románu, že „v něm jediným téměř účelem jest zábava“, zatímco jádrem starších povídek byla podle něho „morální idea“,³³ vystižená zpravidla „v jednání různých, ostře vytknutých charakterů“. Ty však povrchní *Učitel z Milešovic* zcela postrádá: „[...] sama hlavní osoba³⁴ jest tak prázdna všeho osobitného rázu, že nás nikterak nemůže zajímati. Ostatní osoby mají skoro naskrze ráz charakterů povšechných, abstraktních“ (IBID.) a někdy působí až dojmem karikatur. Z celé struktury takto „až příliš patrna jest strojenost a úmyslnost, ba celý román jest takřka jenom mechanické vyplnění vzorkové kostry schvalně k tomu vybrané“ (IBID.: 130). Kritiku pouhé zábavné literatury bez vyšších cílů, jež ostatně zřetelně zaznívala už ve výše analyzované recenzi v *Obzoru*, vztahuje posuzovatel v *Muzejníku* v ještě vyšší míře k dalším textům bibliotéky, jmenovitě ovšem k Žižalovým *Třem Čechům*, ale též k povídce Josefa Jindřicha Řezníčka *Nepřátelé poctivosti* (II.6).³⁵ Vydavatele pak žádá, aby „takovými to plody ducha nezdravého nezkažené posud čtenářstvo české budoucně ušetřili“ (IBID.).

V navazující recenzi, věnované souhrnně *Pohorské vesnici* (II.3–4) a dříve tištěné *Babičce* (1855), kontrastuje kritik na více rovinách přístup Němcové s Pravdovým, zvláště pokud se jedná o zpracování literárních postav. Zatímco Pravda podle kritika ve vnějškovém popisu předvádí „takořka pouhou skořápku života“ (NOVOTNÝ 1856b: 130), otvírá Němcová „náhled do hlubin srdcí“ a snímá „závoj se vnitřních citů a snah“ svých osob (IBID.: 131). Částečně z téže příčiny zobrazuje prý Pravda život „v nahé své skutečnosti“ a obrací „k nám nejraději jeho nepěkné a směšné stránky“, kdežto Němcová „umí [...] charaktery své tak útle idealisovati, ba děj sám nadchnouti vyšší ideí [sic!], že se nám všecko zjevuje naskrze něžnou poesíí proniklé“. Přesto zde kritik varuje autorku před možným překročením únosné míry idealizace. Jeho posudek přitom nerozlišuje mezi *Babičkou* a *Pohorskou vesnicí*, naopak v nich shledává společné rysy:

„[...] v obou nalézáme zkušenou, dobrosrdečnou stařenu co representantku zachovalého národního mravu a takořka co místní orakulum, tak že babička a bába³⁶ zdají se býti pravá dvojčata; v obou

33) Už v úvodu své recenze kritik odkázal ke kritice *Povídek z kraje* od Jakuba Malého (MALÝ 1852, sv. 4: 11–13), žádající, aby Pravda omezil kazatelský tón a vyvozoval mravní naučení „ze samotného děje“ (NOVOTNÝ 1856a: 128).

34) Zde není jasné, zda má recenzent na mysli postavu starého učitele Svátka, nebo hlavní postavu a vypravěče celého textu Václava Háčka, který se však teprve na konci stává Svátkovým zetěm a novým učitelem.

35) Vyšla společně se známější Řezníčkovou historickou povídkou *Jiří Doupovec*.

36) Míní se postava staré kořenářky a léčitelky v *Pohorské vesnici*, která se však ocitá mimo hlavní zápletku textu.

předvádí se nám rodina vyšších stavů v jakémisi patriarchálním obcování s lidem obecným – pium votum idealisující[,] národu milovné spisovatelky“ (IBID.).

Recenzent v *Muzejníku* setrvává v obou případech na poli autorské poetiky, srovnává vždy více textů a zvláště u Pravdy též poukazuje k žádoucí či nežádoucí progresi. Na rozdíl od výše charakterizovaného přístupu recenzenta v *Obzoru* nepřehlíží ve svých stručnějších posudcích k filologickému ani historickému aspektu pojednávaných děl, a podává tak zcela odlišný obraz expertní kritiky.

Z pohledu pražských německých deníků

Ve srovnání s českým ohlasem byla německá kritická recepce bibliotéky, jak naznačeno v úvodním přehledu, se zřetelem na výslovné národní zaměření řady „českých původních románů“ výrazně oslabena. Třeba Koberovy *Kritische Blätter für Literatur und Kunst* jí žádný posudek nevěnovaly a obdobné to bylo též v případě pražského ilustrovaného časopisu *Erinnerungen an merkwürdige Gegenstände und Begebenheiten*, tradičního literárního periodika, jež v padesátých letech redigoval nejprve Wendelin Hugo Landt a od roku 1856 Jan Ohéral (rok poté byl název časopisu zkrácen na *Erinnerungen*). Tento časopis přitom vedle literárních příspěvků publikoval též krátké kritiky převážně německých tiskovin, a to zprvu v nepravidelné rubrice Buchschau a později v rubrice Literatur, Kunst, Musik, jež se objevovala v každém čísle. Pokud jde o německé úřední listy, zaměřovaly se mnohem více na oficiální agendu než např. výše zmíněné *Pražské noviny* a zprávy o literárních počinech a událostech zaujímaly v jejich kulturních rubrikách jen mizivý podíl. Tak čelný úřední deník *Prager Zeitung*, vedený Eduardem Brunou a vydávaný paralelně s *Pražskými novinami*, se kritice mimo divadlo a řídké příspěvky o hudebních představeních takřka docela vyhýbal. Obdobný poměr panoval třeba i mezi *Moravským národním listem* (*Moravskými novinami*; viz dále), vydávaným v Brně, a tradičním vládním listem *Brünner Zeitung*. Také v pražském zpravodajském německém deníku *Bohemia*, redigovaném Franzem Klutschakem, jehož jednotlivá čísla otevíraly často literární prózy na pokračování, se kritika beletrie – na rozdíl od divadelní či hudební kritiky – objevovala jen výjimečně a deník se omezoval nejvýše na krátké anonce vybraných textů. Zcela politický charakter měl pak deník *Tagesbote aus Böhmen*, jež v Praze koncem roku 1852 založil Wolf Kuhe a po něm jej od ledna

1856 vedl David Kuh. Přečodně v něm sice publikovali i někteří čeští žurnalisté a literáti, koncem padesátých let však list prodělal německonacionální obrat (srov. ROUBÍK 1930: 50–51). Zpráv o literatuře zde najdeme pořídku.

Hovoříme-li o recepci bibliotéky, vzbudila pozornost německých periodik teprve na přelomu jejího prvního a druhého ročníku známá jména Václava Klicpera a Boženy Němcové. *Prager Zeitung* publikoval v lednu 1856 širší úvahu právě o Klicperových románech. Jeho *Příchodem Karla IV. do Čech* (I.12), publikovaným pouhých několik dní před touto úvahou, se podle anonymního posuzovatele „důstojným způsobem“ [auf würdige Weise] uzavírá první ročník knihnice. Nakladatelce prý nelze upřít „chvályhodnou zásluhu“ [das anerkennenswerthe Verdienst], že se rozhodla přemáhat obtíže plynoucí nevyhnutelně z jejího náročného či chybného [„falschen“] podniku a nabídnout publiku co nejlepší čtivo. Také další avizovaný Klicperův román *Karel IV. před Frankensteinem* [a *Potensteinem*]³⁷ (II.1–2) je podle posuzovatele příslibem, že ani v dalším ročníku bibliotéky neochabne snaha přijímat k publikování pouze „řádne“ [tüchtige] práce (vše ANONYM 1856d) a že nebude scházet ani činná účast ze strany čtenářstva, již se též vydavatelé snaží podpořit dvěma barevnými litografii určenými jako odměna pro předplatitele celého ročníku.

Zřejmě pouhý den poté – snad v reakci na právě uvedený ohlas – byl publikován článek,³⁸ jenž se velmi ostře vyjadřuje o autorském složení dosavadních svazků bibliotéky a kvituje pouze díla Klicpera a Němcové. Autor tu patrně vychází jen z programu bibliotéky, neboť *Pohorská vesnice* nebyla dosud vydána:

„Konečně budiž vzpomenuo Jeřábkovou vydávané Bibliotheky původních českých románů, velmi chvalného, ale ve výběru svých příspěvků příliš nedbalého podniku. Ctihodný stařešina Klicpera, poeticky nadaná Božena Němcová musejí snášet sousedství ku podivu nejnezralejších literárních nedonošeností a pan Chochoლაუშek [sic!] vypadá jako Walter S[c]ott ve srovnání s mnohými básníci mladíky, kteří nemají ani fantasi, ani styl a jejichž produkty plní podnik ‚Původních románů‘ bez rozpaků své svazky“ (NOVOTNÝ 1959: 248–249).

Zmínkou o básnících mladících článek patrně reaguje na skutečnost, že bibliotéka v prvním ročníku zveřejnila i práce začínajících spisovatelů Václava Žižaly Donovského, Sigismunda Wernera a Josefa Miloslava Straky, který zemřel roku

37) Název druhého dílu je prodloužen o druhé uvedené pomístní jméno.

38) Podle nepřesného určení Miloslava Novotného v souboru dokumentů o recepci díla Boženy Němcové otiskl článek nazvaný *České literární listy* některý „[n]ěmecký pražský deník“ (NOVOTNÝ 1959: 248). U podpisové šifry J. vydavatel spekuluje o Nerudově autorství, což by ukazovalo na deník *Tagesbote aus Böhmen*, jeho příslušný ročník je však patrně ztracen.

1855 jako student pražské filozofie, a jeho dílo *Jičín roku 1620* (I.8) tak v knižnici vyšlo už z jeho pozůstalosti. I nadále si poté německá periodika zřejmě všimla opět jen textů Klicpery a Němcové. V dubnu téhož roku tak bylo stručně anoncováno vydání druhého dílu *Karla IV. před Frankensteinem a Potensteinem v Bohemii*³⁹ a prvního dílu *Pohorské vesnice* (II.3) v *Prager Zeitung*.⁴⁰

Zprávy o dalších svazcích bibliotéky se v německém tisku objevovaly sporadicky. Tak např. na jaře 1857 oznámil list *Tagesbote aus Böhmen* – zřejmě na základě obdobných zpráv v *Pražských novinách* – nejprve ukončení tisku povídky Josefa Jaroslava Křičenského *Lichvář a pokoutník* (III.3) spolu se jmény autorů dalších plánovaných svazků⁴¹ a poté i vydání tohoto Křičenského díla.⁴² V červnu ještě *Tagesbote* v rubrice *Aus Prag und vom Lande* uveřejnil oznámení o vydání *Cikánů* (III.4) „z pozůstalosti časně zemřelého geniálního básníka Karla Hynka Máchy“⁴³ [aus der Hinterlassenschaft des früh ver/st/orbenen, genialen Dichters Karel Hynek Mácha]. Ke zprávě o tom, že nakladatelka Jeřábková chystá v brzké době vydání Máchových sebraných spisů, jež tehdy proběhla řadou periodik, pak *Kuhův deník* doplňuje, že v budoucnu podá německému publiku širší recenzi o spisovatelské činnosti „tohoto předčasně zesnulého, přesto však svým národem nanejvýš oceňovaného génia“ [dieses früh gereisten und früh verblichenen, dennoch aber von seinem Volke vollkommen gewürdigten Genies].⁴⁴ Slibované Máchovy spisy se však objevily teprve po několika letech.

Z dalších ohlasů uvedme už jen hodnotící vyjádření k poslednímu ročníku bibliotéky a některým jeho svazkům, uveřejněná v *Prager Zeitung*. V březnu 1860 se zde spolu s anoncí Chocholouškova románu *Hrad* (V.1–2), zasazeného do doby třicetileté války, objevila též úvaha o výpadku minulého ročníku. Knižnice, jež prý v předchozím roce „uvízla kvůli nepřízni časových poměrů“ [durch die Ungunst der Zeitverhältnisse in's Stocken gerieth], se po svém nedávném obnovení podle nepodepsaného hodnotitele „zdá nyní kráčet znovu čile kupředu po dříve vyražené dráze“⁴⁵ [scheint nun auf der früher eingeschlagenen Bahn wieder rüstig vorwärts schreiten zu wollen]. V rámci článku *Literarische Notizen*, podávajícím sérii několika zpráv o literatuře, se list v červenci 1860 znovu obrátil k bibliotéce, jež „nabrala pravidelné tempo a zapouští stále

39) *Bohemia* 20, 1856, č. 95, 20. 4., s. 543.

40) *Prager Zeitung* 32, 1856, č. 97, 23. 4., s. [3]. Téhož dne se objevila i širší anotace v českém úředním věstníku, srov. *Pražské noviny* 32, 1856, č. 97, 23. 4., s. [3], podeps. R.

41) *Tagesbote aus Böhmen* 6, 1857, č. 114, 25. 4., s. [2], podeps. E.

42) *Tagesbote aus Böhmen* 6, 1857, č. 140 – příloha, 21. 5., s. [1].

43) *Tagesbote aus Böhmen* 6, 1857, č. 172, 24. 6., s. [2].

44) *IBID.*

45) *Prager Zeitung* 36, 1860, č. 67, 18. 3., s. [3].

hlouběji kořínky mezi publikem“ [nimmt einen regelmäßigen Fortgang und faßt immer tiefere Würzel im Publikum] (ANONYM 1860). Ve svém závěru pak článek upozorňuje, že od citované poslední březnové zprávy byly už vydány čtyři další svazky, zahrnující dvojdílné práce *Láska k básníkovi* (V.3–4) Karoliny Světlé a *Anna z Kunštátu* (V.5–6) Josefa Svátka.

Z pohledu brněnských novin

Pokud jde o Brno jakožto druhé hlavní kulturní centrum v regionu, omezuje svůj pohled na recepci bibliotéky na jediné periodikum, totiž na český poloúřední věstník *Moravský národní list* (*Moravské noviny*),⁴⁶ jenž v redakci Leopolda Hansmanna usiloval o propagaci českých zájmů v příslušném regionu a ponechával též nadstandardní prostor české literatuře včetně kritiky. Podobně jako *Pražské noviny*, ale i výše zmíněné pražské vědecké časopisy, byl *Moravský národní list* orientován konzervativně vlastenecky. Na založení bibliotéky reagoval v červenci 1855 rozsáhlým oznámením ve své literární rubrice. Mimo podrobné údaje o periodicitě a předplatném a mimo seznam sedmi dosud vydaných svazků v něm neopomněl ani zdůraznit význam knihovny a nepokrytě vyzval své čtenáře k abonencím:

„Kdo se předplatí[,] má k tomu i tu zásluhu, že podporuje podniknutí vlastenecké, po kterémž jsme se dlouho darmo ohlíželi, a nyní když se tedy konečně objevilo, jest povinností každého pravého vlastimila horlivým účastenstvím nedopustiti, aby kdy zase zaniklo. [...] Že se nám v této bibliothece podávají jen práce původní, domácí, to budiž tím větší pobídkou k odbírání – neb naše spisovatelstvo musíme vždy napřed podporovati – domácí práce musíme považovati za chléb vezdejší, cizé za marcipán – na kterýž nemá pomysliti žádný, dokud mu schází chleba vezdejšího. První jest nevyhnutelně potřebný k našemu sesílení, druhý jen tak někdy lahůdkou. Tedy předplatte!“⁴⁷

Oznámení, jež mělo fakticky platnost reklamy, nevzniklo podle všeho na objednávku pražské nakladatelky, ale bylo samostatným dílem redakce *Moravského národního listu*, jenž chtěl takto podpořit vlastenecký podnik. Brněnský věstník

46) *Moravské noviny* byly zřízeny z podnětu moravského zemského sněmu v průběhu druhé poloviny roku 1848 jako populárně zaměřená česká paralela k úředním *Brünner Zeitung* (DVOŘÁK 1908; KUBÍČEK 2001: 105–106). Od roku 1852, po sloučení s Ohéralovými *Moravskými národními novinami* (KUSÁKOVÁ 2010: 70), vycházely jako *Moravský národní list*, od roku 1858 pak znovu jako *Moravské noviny*.

47) *Moravský národní list* 5, 1855, č. 56, 14. 7., s. 223–224, bez podp.

se dokonce sám nabídl k vybírání předplatného a přislíbil další propagaci bibliotéky: „Předplacení přijímá [k]aždé řádné knihkupectví, také redakce tohoto *Listu* ochotně se nabízí zaslané jí franko předplatky [sic!] na určité místo odevzdati. ¶ Budoucně budeme oznamovati vyjítí [sic!] každého nového svazku. –“⁴⁸

Navzdory poslední citované větě se první recenze bibliotéky v *Moravském národním listu* objevila teprve v létě roku 1856,⁴⁹ posoudila však v deseti pokračováních takřka celou její dosavadní produkci. Hlavním autorem nepodepsané recenze byl František Matouš Klácel, stálý spolupracovník a bývalý šéfredaktor listu. Vyplývá to z dopisu Leopolda Hansmanna, který po něm vedení redakce převzal, z 21. června 1856 adresovaného Boženě Němcové a Václavu Čenku Bendlovi, v němž se pisatel omlouvá za Klácelův posudek *Pohorské vesnice*, kritizující mj. užití nářečí: „Já se neshoduju s M. [tj. s Matoušem Klácellem, MCh] straniva těch dialektův, ale chtěl všecko zpátky, když jsem začal kritizovat jeho kritiku. Je Vám šlakovitě háklivý“ (NĚMCOVÁ 2004: 247). V témže dopisu nabízí Hansmann Němcové možnost repliky ve svém listu, té však Němcová nevyužila. Sám Hansmann byl okrajovým spoluautorem ostatních částí rozsáhlé recenze navazujících po posudku *Pohorské vesnice*.⁵⁰

Klácel i Hansmann patřili dlouhodobě k příznivcům Němcové, která navíc krátce předtím dosáhla se svou *Babičkou* a s už druhým, značně rozšířeným vydáním *Národních báchorek a pověstí* (1854–1855) všeobecné obliby. Nepříznivý posudek *Pohorské vesnice* z Klácelova pera proto může působit jako překvapivý, do jisté míry však vyplýval právě z poměřování tohoto díla s *Babičkou*, jejíž mimořádná úroveň nastavila ta nejvyšší očekávání pro další práce spisovatelky. Přestože zřejmé klady jsou patrné i v *Pohorské vesnici*, posuzovatel zde kritizuje dva výrazné aspekty této prózy: jednak nejednotnou kompozici, pro niž prý

48) Viz IBID.: 224.

49) Jedinou nám známou dřívější výjimkou je polemická výtka vůči *Muzejníku*, k níž referentovi podle jeho slov zavdal příčinu „[p]řekrásný román od pana Prokopa Chocholouška *Dvě královny*“ (ANONYM 1856b: 119) a jež brání pátý ročník brněnského katolického kalendáře *Moravan* redigovaného Benešem Methodem Kuldou před tvrzením v *Muzejníku*, že v jednom z příspěvků v *Moravanu* došlo ke smísení postav Alžběty Rejčky a Elišky Přemyslovny (ANONYM 1855h). Obě královny jsou protagonistkami Chocholouškova románu.

50) Simona Michálková ve své diplomové práci pokládá s nejistotou Hansmanna za autora všech částí recenze mimo Klácelovu pasáž o *Pohorské vesnici* (MICHÁLKOVÁ 2016: 31n). To se však nejeví jako zcela oprávněné. Z jiné Hansmannovy formulace v uvedeném dopisu Němcové a Bendlovi alespoň nepřímo vysvítá, že Hansmann sice měl svůj podíl na autorství posudků následujících po úvodní kritice *Pohorské vesnice*, avšak že jejich hlavním pisatelem byl přece jen Klácel: „Zhrozíte se pozdějších kritik, vpletl tam [tj. Klácel, MCh] přec mnoho z mého“ (NĚMCOVÁ 2004: 247). Ostatně už 18. května 1856 psal Hansmann týmž adresátům o svém úmyslu recenzovat Klicperovy texty v bibliotéce takto: „A za kritikáře, to se naprosto nehodím – posoudil jsem Klicperu – a P. T. p. p. Klácel to rozrhal na caparty – že prý bych tím Klicperu zamordoval – že on sám bude psát, až vyjde II. díl [*Pohorské, MCh Vesnice* – jak se sluší a patří“ (IBID.: 231; obecněji k prvotní recepci *Pohorské vesnice* srov. JANÁČKOVÁ 2007: 266–267).

není ani románem, ač se nachází v románové řadě, ani povídkou,⁵¹ „nýbrž jsou to obrazy života venkovského ve společném rámci“ (KLÁCEL – HANSMANN 1856: 207), a jednak podle jeho úsudku nadbytečný a nesoustavný úzus nářečí, odchylujícího se „od způsobu mluvy, jaký jest obyčejný lidu vzdělanému“, a proto se nehodícího „v románech, povídkách a vůbec v básněch, kdežto na sprostou skutečnost všední rádi zapomínáme“ (IBID.: 212).

Navazující posudek Klicperových prací v bibliotéce se omezuje na román *Karel IV. před Frankensteinem [a Potensteinem]* (II.1–2). Jak řečeno výše, původní Hansmannův pokus o recenzi zde zcela přepracoval Klácel, avšak z vlastního posudku Klicperova textu nenajdeme ve finální, tiskem vydané verzi takřka nic. Kritik zde znovu rozvíjí žánroslovnou reflexi, tentokrát o pojmech historická povídka či historický román, v nichž nalézá rozpor mezi faktickým a smyšleným,⁵² a váhá, v jakém smyslu je možné označit Klicperova *Karla* za „román historický“ (IBID.: 220). Genologické úvahy o románu následně dovršuje posudek Žižalových *Tří Čechů*, jež tu kritik propojuje i s charakteristikami obou předchozích textů:

„Mohli bychom snad říci, ač si na tom nezakládáme, žeť *Pohorská vesnice* jest idyllický román, *Karel IV. historický román* a *Tři Čechové* sociální román, a však i hned dokládáme, žeť sociální román není snad takový, jenž káže socialismus neb dokonce komunismus; nýbrž galerie obrazů, jenž vypo-
dobňují, jak to vypadá v nynější společnosti lidské. Tato společnost jest tkanina vzájemných všech myšlének a snah a má rozličné vrstvy, hlavně tři totiž: vrstvu panskou, jejíž členy [sic!] skví se rodem neb bohatstvím neb slávou osobní a mocností, vrstvu měšťanskou a konečně vrstvu lidu, jenž den-
ním výdělkem se žije bez pojištěné budoucnosti. Tito živlové lidské společnosti všelijak se stýkají, slučují, rozlučují, rozličně se skupují, tváří a boří“ (IBID.: 223–224).

Tato definice sociálního románu, jež se nezakládá pouze na akcentuaci venkovské či městské chudiny, ale na střetání a mísení postav ze všech společenských vrstev a blíží se tak pojetí tzv. románu *nebeneinander*, poukazuje znovu k inovativnosti Žižalova textu na domácí románové scéně. Kritika však současně zaráží tematizace amorálních a kriminálních činů, jíž se zhrzil i posuzovatel v *Obzoru*. „Jistá hořkost“, jež prý autora zavádí „ku malování ohyzd člověčích“, „k jisté básnické ukrutnosti, básnickému katovství“ a ke scénám, jež „páchnou nelibým kynismem“ (IBID.: 224), dominuje v tomto světě ztroskotanců, jejichž

51) Podtitul *Pohorské vesnice* zní *Povídka ze života lidu venkovského*.

52) „[...] v slově povídka skrývá se přece něco, co ukazuje na vymyslenost neb aspoň domyslenost. V historické povídce bylo by tedy něco ze skutečného a něco z vymysleného“ (IBID.: 215–216).

jednání se kritik zdráhá vztahovat k vlastenecké ideji naznačené titulem *Tří Čechů* a k vyššímu poslání literatury vůbec. Jeho celkový dojem pak ústí v rezultat o Žížalově brakovém sociálním románu:

„Smutný to převrat v společnosti české, má-li osud ‚třech Čechův‘ býti obrazem. Jedni zmarnění, druzí vzdálení, třetí nevědouce kam se obrátit. – A konečně co pak zamýšleli ti ‚tři Čechové‘? co pak podnikli? co dovedli neb oč se pokusili, aby byli dostojným předmětem románu? [...] Tot zlá ironie! toť něco snad schválně Heinovského, a to činí, že po přečtení ‚třech Čechů‘ jakousi rozervanost myslí cítíme, žádnou urovnanost blahou, jaká následuje obyčejně na zažití díla uměleckého; jest nám úzko a v hlavě tak, jak bývá po karbanu ne[b] hýření. [...] ...uznáváme za povinnost vysloviti přání, aby Eugen [sic!] Sue a podobní mistři propůjčovali nám jen formu, obsah ale aby se tvořil z přesvědčení, že literatura jest takřka věc posvátná, že ní se vede i zavádí národ; literatura má býti zasvěceným chrámem, v n[ě]mž mysl lidu povznáší se krásou ku pravdě a dobru“ (IBID.: 228).

V názoru na Chocholouškova *Přivítana* se recenzent v *Moravském národním listu* liší od výše zmíněných posuzovatelů a pokládá román za veskrze „šťastný počátek“ (IBID.: 231) bibliotéky. Volá přitom po historické próze populárnějšího ražení, v níž by se novodobý autor jevil jako „nějaký Hájek v novém oděvu“ (IBID.: 232). Právě Václava Hájka z Libočan kritik považuje za zdroj námětu *Přivítana*, jež prý Chocholoušek zpracoval s „pravým vnuknutím poetickým“ (IBID.). Kvituje i shodu titulu s charakterem textu: „Přivítan jest středem celého díla, a není ničeho zde, co by na obvodě nenáleželo k tomuto středu“ (IBID.). Totéž podle něho platí nejen v kompozičním, ale i v etickém smyslu, neboť ctihodný pražský kmet ztělesňuje základní lidské ctnosti jako věrnost, zachování slova, čest, víru, vděčnost, vážnost, obětavost. Nedostatky kritik nalézají pouze v psychologii postav, zvláště pak v jednání milostného páru Zdeňka a Elišky („ta láska jest jakási prkenná, a pak jako posedlost, ne to lnutí blahé“; IBID.). Recenzní blok uzavírá posudek Wernerova *Lečinského*, jež kritik hodnotí jako začátečnické dílo, sice schopné zaujmout při rychlém povrchním čtení, avšak při důkladnějším pohledu vyjevujícím řadu podstatných nedostatků uměleckých a stylistických. Číslovaný výčet prohrěšků proti správnému stylu (IBID.: 236, 239–240) zahrnuje celkem jedenasedmdesát položek; pouze v této pasáži se blok recenzí uchyluje ke kritice stylu a pravopisu.

Úmysl komentovat všechny tituly bibliotéky *Moravský národní list* nenaplnil. V dalším ročníku zde alespoň nenacházíme ani jediný kritický posudek. Místo toho se zde objevuje paušální noticka razantně propagující podnik Jeřábkové na Moravě. Svou chválou tu neznámý posuzovatel řádně přestřelil, když postavil

bibliotéku na roveň románové produkci v předních západních literaturách a zřejmě i na nejvyšší příčce v slovanské jazykové oblasti:

„S obdivením pozorovali jsme rozvin zábavného písemnictví u cizorodákův. Zdálo se nám, že Slovan takových schopností v belletristice jest daleký, jakéž v tomto oboru projevují: Angličan, Francouz a Němec. Tak se nám zdálo, neznajícím hřivnu svou! Před dvěma roky teprv hnulo se dřímajícím duchem *původnosti*, jenž vyplodil a vzdělal celou řadu románův, závodících v dokonalosti s podobnými spisy jinojazyčnými. Skvělý zdar Bibliotheky českých původních románův lze právem pokládati za chválné [sic!] svědectví duchového pokroku a vzdělatelnosti národu našeho. Znajíce původ a stopující směr velebného tohoto podniku, přejeme mu valně účastnost[i] na učelivé Moravě“ (ANONYM 1857: 63; zvýrazněno tam).

Teprve v letech 1858 a 1860, už po přejmenování listu na *Moravské noviny*, narážíme na tři samostatné recenze po0depsané šifrou *Dr. B.*, respektive *-ý.*, jejichž autorem byl s největší pravděpodobností stálý přispěvatel novin, kněz Jan Evangelista Bílý. Všechny recenze vykazují společné znaky. Mimo periodikum, v němž byly otištěny, a předmět jde především o výběr textů s historickými náměty, pozornost věnovanou správnosti historických údajů a ideu vlastenecky výchovného poslání literatury. V posudku Klicperova třídílného románu *Král Jan Slepý* (IV.1–3), uveřejněném v květnu 1858, kvituje kritik ponejvíce líčení historických událostí z doby mládí pozdějšího panovníka Karla IV., který je ústřední postavou celé série Klicperových románů publikovaných v bibliotéce, a nevdá mu ani zřetelné oslabení dějové zápletky, na něž však rovněž upozorňuje. Dílo je prý potěšením pro ducha vlastimilovného čtenáře: „Takovými romány též nejsnadnějším způsobem rozšiřuje se známost na činy bohaté historie naší vlastenecké. Patrně, že píše zde Slovan pro bratry Slovany. Proto se zvláštní oblibou upozorňuje na udalosti, ve kterých se zvláště jeví národnost, rozkvět nebo pád její“ (BÍLÝ 1858a: 151). S konstatováním lahodné plynulosti Klicperova uměleckého jazyka vynáší kritik v závěru své dobrozdání: „[...] můžeme s dobrým svědomím dávat lidu našemu do rukou takové romány, kteréžto způsobem příjemným obeznamují ho s historií vlasteneckou“ (IBID.).

Některé z těchto postřehů pak rozvíjí recenze dvou navazujících svazků bibliotéky (IV.4–5), v nichž byl otištěn román Ludvíka Rittersberka z Rittersberka *Rozbroj Přemyslovcův*, tematizující spory českých knížat v posledních třech dekáдах dvanáctého století. Dílo prý o svém tvůrci prozrazuje, podotýká kritik s pietou k čerstvě zesnulému Rittersberkovi, „jak vroucí srdce tlouklo v hrudi jeho ku vlasti slovanské“. Ještě více je však podle něho tento román „důkazem

[...], jak ušlechtilé ovoce vydává“ historiografické dílo „našeho nejslavnějšího dějepisce“ (BÍLÝ 1858b: 219) Františka Palackého, jež kritik s přesným stranovým odkazem určuje jako zdroj inspirace pro spisovatele. S povděkem poukazuje zejména k moravským událostem, mj. k bitvě u Dolních Kounic na Brněnsku roku 1185.⁵³ Dodejme, že rozsáhlé dějepisné líčení u Rittersberka takřka nekoresponduje s fiktivními pasážemi, jež v jeho rámci působí cizorodě. Kritik se nicméně k chatrnému ději staví shovívavě a za nemístné zde pokládá pouze prvky až zázračné náhody projevující se občasně v ději (např. ve scéně seznámení centrálního milostného páru). Celkově podle kritika romány vydávané v bibliotéce, zvláště ty historické, „velice přispívají k osvětě prostonárodní a zábavě užitečné“ a zřetelně se v nich zračí „i úcta k víře a církvi katolické“ (IBID.). V pointě přitom recenze poukazuje k údajně zcela odlišné praxi u německých autorů, kteří přes své vzdělání „historických dat zneužívají“ (IBID.) a snaží se zostudit středověk i katolickou církev.⁵⁴

O dva roky později se recenzent v *Moravských novinách*, patrně opět Bílý, vyslovuje k vybraným historickým románům závěrečného ročníku bibliotéky. „S chloubou a radostí“ dle svých slov pohlíží „na radostný vývoj naší vlastenecké literatury, která ve všech odvětvích vždy nových sobě splítá vavřínů, a úctou vymáhá sousedů i domácích jak neobyčejnou plodností, tak i – větším dílem – ryzostí podniků svých“ ([BÍLÝ] 1860: 271), z nichž zvláště jmenuje knižnici Jeřábkové. Stručně pak vyjadřuje úsudek hned o dvou dílech, *Hradu* (V.1–2) Prokopa Chocholouška a románové prvotině Josefa Svátka *Anna z Kunštátu* (V.5–6). Velmi obdobným způsobem jako v komentovaných recenzích z roku 1858 kritik poznamenává, že čtenář obou těchto románů „příjemným způsobem obeznámí se s dějinami milé vlasti česko-moravské, a musíme vyznati, že oba romány provanuty jsou úctou k víře katolické, a tudíž od každého bez závady mohou čteny býti“ (IBID.). Zatímco u Chocholouškova textu, jenž fiktivně zpracovává zánik rodu Kaplířů ze Sulevic po Bílé hoře, se kritik zaměřuje výhradně na postavu františkánského mnicha, jež podle jeho názoru v jednom místě porušuje zpovědní tajemství, u Svátka pouze oceňuje „provedení charakteru hlavní osoby“ (IBID.) a povzbuzuje autora k další činnosti. V závěru kritik oznamuje svůj úmysl recenzovat i další historický román avizovaný v programu bibliotéky,⁵⁵ totiž Sabínův *Hrad Veverčice, aneb: Poslední doby Templářů na Moravě*, a pouze podotýká,

53) Bílý byl sám autorem *Stručného dějpisu vlasti moravské* (1855), v němž některé z těchto událostí popisuje.

54) Jmenovitě zde recenzent poukazuje k pracím německo-švýcarského romanopisce a literárního historika Johanna Scherra.

55) Srov. *Lumír* 9, 1859, č. 52, 29. 12., s. 1245.

že „ten hrad u nás na Moravě se jmenuje: Hrad Veverí“ (IBID.). Sabinův román však nikdy nevyšel a nemáme ani zprávu o tom, zda byl vůbec napsán.

Čelná literární periodika: Mikovcův *Lumír* a Nerudovy *Obrazy života*

Německá literární periodika zastupoval v sledované době mj. výše zmíněný pražský časopis *Erinnerungen*. Z těch českých je třeba uvést zejména týdeník *Lumír* (od 1851) Ferdinanda Břetislava Mikovce a desetkrát ročně vycházející *Obrazy života* (od 1859), jejichž první dva ročníky redakčně vedl Jan Neruda. Ani *Lumír*, přední časopis svého druhu, neobsahoval specializovanou rubriku dedikovanou literární kritice a publikoval anonce i recenze beletristických textů spíše příležitostně; nezastupitelné jsou však především jeho zprávy o dobovém životě českého divadla. Teprve ilustrované zábavně naučné *Obrazy života*, zaměřené převážně na měšťanské publikum a známé i svými polemikami s představiteli starší vlastenecké generace, otiskovaly na konci padesátých let (po výše zmíněném *Obzoru*) soustavněji kritiku domácí beletrie a roku 1860 též přinesly sérii posudků prací posledního ročníku bibliotéky z pera redaktora Jana Nerudy.

Lumír nicméně věnoval bibliotéce pouze dvě samostatné recenze, nesoucí se v duchu konzervativně vlastenecké kritiky. V kladném posudku Chocholouškova *Přivitana*, díla zahajujícího bibliotéku, recenzent podepsaný šifrou *B.* v protikladu k dalším hodnotitelům přičítá spisovateli „mnohé zásluhy“ (ANONYM 1855i: 22) a oceňuje výběr látky, důslednost podání děje i koncepci titulní postavy neochvějného Pražana. Kritizuje ovšem plochost pobočných postav a některé nepůvodní situace. Po všech stránkách pak v posledním odstavci chválí povídku *Rodina harambašova*.

Druhá, anonymní recenze v *Lumíru* pojednává čtyři svazky z přelomu prvního a druhého ročníku bibliotéky. U Klicperových próz *Příchod Karla IV. do Čech* (I.12) a *Karel IV. před Frankensteinem [a Potensteinem]* (II.1–2) konstatuje kritik vysoká očekávání, jež údajně měla česká veřejnost od autora vracejícího se k tvůrčímu psaní po víceleté odmlce a nadto žánrem u něho dosud nevídaným.⁵⁶ Umístění Klicperových textů v románové bibliotéce však hodnotí s rozpaky:

56) Za román zde ovšem nepovažujeme starší Klicperovu povídku *Věnceslava. Pověst z věku třináctého*, vydanou knižně roku 1849.

„Žádáme-li od románu děj poznenáhla souměrně v uzel se svíjející a pak opět se rozvíjející, úplně provedení a vzájemné působení charakterův [sic!], důsledný odlesk času, situace atd., tedy nemůžeme práce Klicperovy nazvat romány, ale spíše dle obsahu jejich historickými vypravováními“ (ANONYM 1856c: 451).

Klicperovy prózy, založené mnohem více na dějepisném líčení než na rozvíjení tradiční fiktivní zápletky, proto podle kritika spíše slouží „popularisování historie“ (IBID.) než umělecké literatuře.

Recenzi doplňuje posudek prvního svazku *Pohorské vesnice* (II.3) Boženy Němcové. Už z předchozí práce Němcové, *Babičky*, je prý patrné, že spisovatelka razí „zcela novou dráhu. Shromazďuje celou filosofii, náhledy, podání a reminiscence lidu, popisuje jejich kroj, řeč, způsoby, rozličné stereotypní charaktéry [...]. Podobně je to i při *Pohorské vesnici*“ (IBID.). Kritik se opět, jako i recenzent v *Muzejníku*, nevyhnul konfrontaci Němcové a Františka Pravdy. Zatímco Pravda prý přistupuje k životu lidu zvnějšku a věrně jej popisuje, líčí se u Němcové „více vnitřní život, totiž náhledy, obyčeje, zvyky atd., a spisovatelka zdá se býti průvodčím, jenž nepovědomého pocestného vede a poučuje“ (IBID.: 452). Recenze snad zůstala nedokončena – na téže straně ostatně *Lumír* oznamuje, že i druhý díl *Pohorské vesnice* (II.4) je „dotištěn a v několika dnech bude se vydávati“,⁵⁷ a anoncuje jako navazující svazek bibliotéky právě text Františka Pravdy *Učitel z Milešovic* (II.5). K doplnění předběžného úsudku novým komentářem však už nedošlo.

Jinak se *Lumír* k bibliotéce vyslovoval pouze anoncemi a glosami o vybraných svazcích. Také recenze prací Gustava Pfliegera Moravského, uveřejněná v *Lumíru*, upozorňuje sice na Pfliegerův román *Dvojí věno* (III.11) jako na literární novinku,⁵⁸ fakticky se však věnuje posudku prvních dvou knih jeho veršovaného příběhu *Pan Vyššínský*, vydaného ovšem mimo bibliotéku (ANONYM 1858: 165). Častější ohlasy nad rámec pouhé věcné informace v *Lumíru* nacházíme až k poslednímu ročníku knihovny v roce 1860. I zde jsou to však zpravidla oznámení o vydání nových svazků, doplňovaná pouze charakterizačními glosami hodnotícími jednotlivé autory. V anonci vydání prvního svazku *Lásky k básníkovi* (V.3) Karoliny Světlé se například připomíná, že autorka je už čtenářům známa svou „zajímavou“⁵⁹ povídkou *Zamítání*, otištěnou v *Lumíru* o rok dříve. U druhého

57) *Lumír* 6, 1856, č. 19, 8. 5., s. 452.

58) Recenze vydaná 18. února 1858 uvádí, že se román právě „vydává“, *Pražské noviny* oznamují o den později, že svazek vyšel.

59) *Lumír* 10, 1860, č. 14, 5. 4., s. 332.

svazku, doplněného povídkou *O krejčíkově Anežce* (V.4), se znovu pochvalně rozvádí zmínka o Světlé, „kterážto umí tak zajímavě vypravovati, že zajisté brzy všeobecné oblíby požívati bude“. ⁶⁰ Autor anonce však stěží mohl stačit přečíst dílo, jehož vydání právě oznamuje. Totéž zřejmě platí o anoncích dvou svazků Svátkovy *Anny z Kunštátu* (V.5–6). U prvé z nich autor jen reflektuje známé okolnosti vlády Vladislava II. a podává o tomto králi populární informaci: „Líčí se tu část rozbrojů občanských a piklův proti vládě i osobě slabého a vrtkavého krále Vladislava, vůbec ‚král Dobře‘ nazvaného proto, že měl zvyk na všechno, co mu předneseno, odpovídati: ‚Dobře, dobře‘.“ ⁶¹ Také anonce druhého svazku netlumočí zřejmě více než dojem z prvního dílu, když text hodnotí: „Jest to první větší dílo, jímžto mladý, nadějný spisovatel tento před obecnostvo vystoupil, a dle toho, co první takový pokus, doufáme, že také posouzeno bude.“ ⁶²

Četnější ohlasy bibliotéky přicházejí až v *Obrazech života*. Jejich autora, Jana Nerudu, můžeme mezi posuzovateli prací publikovaných v knižnici Jeřábkové pokládat za hlavního představitele nového kritického směru (srov. VODIČKA 1998 [1965]), jenž se postupně odchyloval od dosud převažující praxe konzervativně vlastenecké kritiky. Pro tu byl typický patriarchální postoj k literatuře z pozice autority jednak vzdělanecké, jednak národní, bránící se západním vlivům a prosazující – ať už v širokém smyslu, nebo v užším rámci austroslavismu – slovanskou orientaci domácí literatury, a konečně též z pozice autority morální, založené na estetice vyrůstající z etických hodnot. Jádrem problému přitom nebyla sama tato axiologie, jež byla zásadně revidována teprve v pozdějších desetiletích, ale její rigidnost a inertnost, pocíťovaná už na přelomu padesátých a šedesátých let. Nerudovy rané recenzní glosy a články k poslednímu ročníku bibliotéky dosud výrazně nevykračují z okruhu zavedených idejí a pouze předjímají jeho pozdější činnost. Začíná se v nich však už přece jen prosazovat kritická praxe, jež nebazíruje na učeneckém a moralistním posuzování literárních děl, ale přiklání se více k estetickým soudům, podloženým ne tak teoretickými příručkami, jako samotnou beletrií a znalostmi o jejím aktuálním vývoji napříč Evropou. Kritik se v době začínajícího nebývalého rozmachu publicistiky, otiskující beletrii i mimo specializované časopisy, cítí nucen soudit více jako umělec a je často spíše autodidaktem nežli vědcem. Jeho úkolem je nyní především zhodnotit umělecký tvar. Rozhodující je proto pro něho širší vlastní kritické praxe, jež převládá nad teoretickou přípravou. Vzrůstá tím profesionalizace kritiky,

60) *Lumír* 10, 1860, č. 18, 3. 5., s. 429.

61) *Lumír* 10, 1860, č. 23, 7. 6., s. 546.

62) *Lumír* 10, 1860, č. 27, 5. 7., s. 645.

jež nyní celkově tíhne k literární všednodennosti, k publicistice schopné pružně reagovat na aktuální dění. Těž od literatury už kritika očekává více než jenom naplnění proklamovaného národního programu – samostatnost, originalitu.

Úvodní ročník *Obrazů života* (1859) přináší mj. Nerudův životopis Gustava Pfliegera Moravského,⁶³ vyjadřující se podrobně k jeho literární činnosti včetně obou románů vydaných u Jeřábkové. Prvnímu z nich, *Dvojímu věnu* (III.11), Neruda vytýká začátečnické vady – psaní bez rozmyslu, sklon k idealizaci od autora, který dosud zná „příliš málo ze skutečného života“ (NERUDA 1957: 81), a charakterizaci postav, jež ve své jednorozměrnosti jsou „až železně konsekvantní“ (IBID.: 82). Patrný pokrok poté Neruda konstatuje u druhého díla, románu *Dva umělci* (IV.8–9), v němž nachází „zřejmý nový život“:

„Ve *Dvou umělcích* vidíme už paprsky promyšleně psychologického líčení, charaktery podrobí se rozdílným změnám přirozeným [...], situací jsou obyčejně dobře volené a nepříliš hledané a zdravý humor rozkládá se po každé stránce spisu [...]“ (IBID.: 84).

Charakteristickým rysem Nerudových kritik – zde i s ohledem na biografický žánr „obrazu života“ – je snaha zachytit v kontuře vývoj psychologického profilu spisovatele, jak se odráží v jeho díle, jež patrně souvisí s Nerudovou zálibou v autorských podobiznách i v literární drobnokresbě vůbec. Často též Neruda hledá srovnání se širším kontextem domácí či evropské literatury. Jeho kritické posudky tlumočí hlavně estetický dojem z díla. Neposuzují už výslovně jeho národní charakter, mravnost či vhodnost, ale jeho uspořádání a kvalitu.

Druhý ročník *Obrazů života*, nyní pouze v Nerudově redakci, se už soustavněji věnuje posudkům aktuálně vycházejících svazků bibliotéky. Také v krátké recenzi Chocholouškova *Hradu* (V.1–2) Neruda zahajuje soud o díle charakteristikou celkového úzu autora:

„Spisovatel ten dovedl situacemi působit, které nebyly otřelými, a sloh jeho byl příjemný, plyný a místy i velmi uhlazený; mnohem menší péčí věnoval však myšlenkové stránce svých děl. Charaktery jeho měly málokdy psychologickou hloubku do sebe, třeba by se upříti nemohlo, že vzdor své povrchnosti a nevyhloubenosti alespoň dosti ostře a určitě vystupovaly“ (IBID.: 187).⁶⁴

Obecný kritický soud se pak přenáší rovněž na stručný rozbor děje *Hradu*, románu z období třicetileté války. Ani zde není podle recenzenta odstraněna výše

63) Původně *Obrazy života* 1, 1859, č. [4], 15. 4.

64) Původně *Obrazy života* 2, 1860, 1. 5.

vytčená „hlavní vada“, přímé kritice však podrobuje především abruptní ukončení románu smrtí hlavní postavy, kde schází uspokojivé rozřešení ostatních pásem zápletky: „Zakončení *Hradu* podobá se řece v písku mizící a nezbude leč dojem nepříjemný, jakýž každá chvatná práce⁶⁵ zůstaviti musí“ (IBID.).

Společná publikace *Lásky k básníkovi* a *O krejčíkově Anežce* (V.3–4) Karoliny Světlé vedla Neruda v dalším posudku k vzájemnému porovnání obou textů. Obě tragické hrdinky podle něho působí jako opačné extrémy – zatímco Isabella v *Lásce k básníkovi*, jež z lásky spáchá sebevraždu utopením, je „personifikací chladného rozumu a železného vůle“, Anežka, která obětuje svůj život spolu s milencovým, je ztělesněním „pouhého citu“ (IBID.: 189).⁶⁶ Tendence ke schematismu je navíc posílena skutečností, že ani v jednom z obou textů autorka nepostavila vedle svých protagonistek rovnocennou mužskou postavu, čímž by se dílo podle názoru kritika „sice rozšířilo, ale zároveň i všestranněji zaokrouhlilo“ (IBID.: 190). Tento pronikavý úsudek však současně nachází u obou děl četné kladné stránky. Jeho autor proto nepochybuje, že nadaná autorka dosáhne brzy „stupně [...], na němž se literatuře pravou ozdobou stane“ (IBID.).

U Svátkovy prvotiny *Anna z Kunštátu* (V.5–6) vytváří Neruda srovnání na základě architektonické úvahy o žánrové klasifikaci díla. Ve Svátkovi spatřuje do budoucna talent pro psaní „historických povídek, byť i román mimo obor jeho ležel“ (IBID.: 207).⁶⁷ Také *Annu z Kunštátu* vnímá jako povídku, neboť má podle jeho názoru jasný plán i „všudy najevo vystupující historické studium“, zároveň však dílo postrádá „onen pel poetický, ono prodchnutí původní geniální myšlénkou, schází ostře naznačená tendencí, jakáž v románu býti musí“ (IBID.). S ohledem na to vytýká také Svátkovi analytickou rozvláčnost a radí ke stručnosti. Není jisté, zda právě tato kritika přiměla Josefa Svátka ke změně poetiky, avšak jeho novější, populárně orientované romány⁶⁸ se naopak vyznačují překotnou dějovostí a značnou dávkou licence.

V *Obrazech života* Neruda otiskl i recenzi románu Karla Sabinu *Jen tři léta!* (V.7–8). Sabinu zde traktuje jako jednoho z předních autorů současnosti, jeho románu však vytýká stopy chvatu a nedostatečné prorýsování ústřední zápletky, zanikající v množství postav:

65) *Hrad* psal Prokop Chocholoušek v podmínkách sedlcké konfinace. Historička Magdaléna Pokorná uvádí jeho dopis okresnímu úřadu z 10. 6. 1861, v němž Chocholoušek oznamuje: „Na prosby mé a na milostivou přímluvu sl. c. k. okres. úřadu [...] bylo mi ku konci roku 1859 [...] povoleno, na 14 dní do Prahy se odebrati, bych sobě látky ku spisovatelským pracím opatřiti mohl, a tak nějaké výživy dosáhl. Výsledek tohoto milostivého povolení byl dvoudílný román *Hrad*, začátkem roku 1860 na světlo vyšlý“ (POKORNÁ 2001: 74).

66) Původně *Obrazy života* 2, 1860, 3. 6.

67) Původně *Obrazy života* 2, 1860, 20. 8.

68) Zejména *Tajnosti pražské. Román z novějších dob* 1–3 (1868), *Praha a Řím. Historický román* 1–6 (Pražský denník 1872) aj.

„[...] křižují se tam cesty lidí ideálních s cestami těch, kteří nejspínavějším materialismem se řídíce všeho špatného schopni jsou a také podobně konají. Vyjímaje jedinou figuru mladého učence⁶⁹ jsou všechny ideálnější osoby tak líčeny, že v jejich pravdivost věříme, tím více platí to o osobách ostatních. Charaktery jsou ostře naznačeny, ne však dopodrobna provedeny, čemuž snad přílišně jich množství a i to vadí, že stojí skoro všechny v popředí“⁷⁰ (IBID.: 210).

Takřka souběžně vychází v Krásově Času Nerudova úvaha o možnostech románového žánru u nás, rozvinutá právě na příkladu vydání *Lásky k básníkovi* a *Jen tři let*, již proto nelze v daném kontextu opomenout. Článek nazvaný *České romány*⁷¹ postuluje, že „drama a román jsou nyní už skoro jedinými plody krásné literatury, kterých sobě obecnost sdílějí, kritika obšírněji všímá“⁷² (NERUDA 1957: 212). Už jako tradiční zde Neruda vnímá dělení románu na historický a sociální (vzpomeňme, že jen o pět let dříve byli Žižalovi *Tři Češové* vítáni jako první sociální román v češtině) a specifikuje úskalí obou skupin. U tradičnějšího historického románu, donedávna v české literatuře dominantního, chápe jako překážku skutečnost, že „romány takové pěstovati se zdáme spíše kvůli příjemnému a lehčímu způsobu vzbuzování národního uvědomění než kvůli estetické jejich ceně“ (IBID.). Naopak moderní sociální román může podle něho „jen tam rozkvéstí [...], kde národ stále ještě ve veřejný život, a to vší silou, zasahuje“. V českém prostředí však národní život není dosud plně rekonstituován, přetrvává hlavně na venkově. „Román *ryze český*,“ domnívá se proto Neruda, „by byl idyla, vesnická povídka nebo cokoli podobného; v literatuře by oddílem románů společenských naznačovaly se jen ony romány, které látku svou ze života venkovského lidu berou“ (IBID.: 212–213, zvýrazněno tam). Naopak u vyšších, měšťanských vrstev nalézá Neruda kosmopolitismus, a to dokonce ve větší míře, než je tomu u velkých národů. Dokladem těchto úvah jsou pro něho výše komentované romány z produkce bibliotéky. Světlá v *Lásce k básníkovi* podává podle Nerudy „svět, jaký by sobě namísto stávajícího přála, a v světě tom pohybují se lidé skoro vesměs ideální“. Čtenář se nechá rád unášet dílem vznešené fantazie, tím bolestněji však potom pociťuje zjištění, že četl „o snech“

69) Jedná se o postavu pražského studenta filozofie Víta Kopala, působícího národně výchovně na své okolí.

70) Původně *Obrazy života* 2, 1860, 1. 10. – Další vyjádření o bibliotéce, jež v Nerudově díle nacházíme, mají obvykle charakter drobných zmínek. Uveďme z nich alespoň jednu – v nekrologu *Božena Němcová* se Neruda zmiňuje o jednom z klíčových textů knižnice: „Milou upomínkou z pobytu jejího v krajině té [tj. na Domažlicku, MCh] jest výtečná povídka *Pohorská vesnice*, vyšlá tiskem r. 1856“ (NERUDA 1957: 285; původně *Hlas* 1, 1862, č. 22, 22. 1., s. [1]).

71) Dále srov. zvláště jeho články *Originální geniové a česká literatura* (NERUDA 1957: 346–348; původně *Hlas* 2, 1863, č. 18, 18. 1., s. [1]) a *Z literatury románů* (IBID.: 412–414; původně *Hlas* 3, 1864, č. 69, 10. 3., s. [1]).

72) Původně *Čas* 1, 1860, č. 3, 4. 10., s. [2].

(IBID.: 213). Výše Neruda staví zkušenějšího Sabinu a jeho *Jen tři léta!* I jemu ale v souladu s recenzí v *Obrazech života* vytýká, že „svůj román jaksi v úzké meze směstnal, že neprovedl a nevyhloubal všeho, že na příklad v povídce jeho skoro všechny osoby stejně v popředí stojí, vlastního hrdiny zde tedy vlastně není“ (IBID.).

Ostatní segmenty literárněkritického pole

V dalších periodikách formujících dobové literárněkritické pole nalézáme ohlasy bibliotéky spíše pořádku. Jen občasně se recenze beletristických textů objevovaly např. v rubrice Zprávy zábavně naučného literárního týdeníku *Hvězda*, vydávaného od května 1859 v Olomouci Václavem Žirovnickým. Jepičí život, od dubna 1859 do ledna 1860, měl další zábavně naučný časopis *Jasoň*, jež v Praze redigoval Jan Erazim Sojka (po jistou dobu ve spolupráci s Karlem Sabinou). *Jasoň* vydával kritiky české beletrie pouze příležitostně ve své fejetonní části. Kritiku zpravidla nepěstovaly dobově početné literární almanachy ani populární kalendáře, jimž zde proto nevěnujeme širší pozornost. Totéž víceméně platí rovněž o periodikách zaměřených na humor a satiru, v prvé řadě o *Humoristických listech* (od 1858) vedených Josefem Richardem Vilímkem, ale též o méně významných starších podnikách tohoto druhu, jako byly např. jičínské *Rachejtle* (1854–1855) Václava Čenka Bendla Stránického či *Diblík* (1855) Josefa Grose a Antonína Štraucha.

Jeden z významných segmentů literárněkritického pole zaujímají nevládní české politické deníky, jež směly být zakládány až v souvislosti s pádem neoabsolutismu a obvykle po dlouhých průtazích (srov. KAZBUNDA 1927), ovšem za podmínky, že budou ze svých pozic podporovat vládní politiku: *Čas* (říjen 1860–1863) Aloise Krásy, *Národní listy* (od 1861) Julia Grégra⁷³ a *Hlas* (1862–1865) Antonína Finka s redakční asistencí Vincence Vávry-Haštalského. Všechny tyto deníky disponovaly fejetonem, v jehož rámci byly příležitostně publikovány též kritické ohlasy beletrie, avšak jen druhý z nich později osvědčil svou životnost a stal se na desetiletí centrálním opozičním listem v Čechách.

Zmíněný Nerudův článek v *Času* můžeme v této oblasti doplnit o recenzi povídky Josefa Jaroslava Křičenského *Pravda ve lži* (V.10) z pera Vítězslava Háalka (kantovství srov. HÁLEK 1907: 450–451), uveřejněnou počátkem roku 1861

73) List byl zprvu zřízen za podpory pozdějších staročeků, avšak už roku 1863 jej bratři Grégrové vykoupili.

v jednom z prvních čísel *Národních listů*. Kritik tu vychází z děje povídky, v němž mužský protagonista za pomoci průvodce hledá v různých prostředích nevěstu, a když nahlédne mravní prázdnotu celé společnosti, ožení se s vlastní chudou hospodyní. Děj vede kritika k přirovnání:

„Čta obrázek tento, připomene si člověk mimovolně Komenského *Labyrint světa*. Zde taktéž prochází se všemi stavy a vrstvami a shledav [sic!], že všechno klam a lež, v pánu bohu útěchy nalézá. V našem románě jí najde tam, odkud vyšel – doma“ (HÁLEK 1861: [1]).

Nedostatky kritik shledává v kresbě postav, jež podle něho nejsou „prosáknuty oným jemným nádechem, jenž básníka značí“ (IBID.),⁷⁴ a přirovnává umělecké tvoření k prosívání jemným sítem: „Jsou-li v řesetě velké díry, pak projdou ovšem i hroudy, ale jest to chyba, velká chyba“ (IBID.). Charakteristika textu pak vyúsťuje v celkové hodnocení: „[...] hlubších duševních výjevů zde nenajdeme, jako se nám vůbec zdají věci Kříčenského více podařenými fotografiemi, nahodile zachycenými, nežli důmyslnými, uměleckými díly. –“ (IBID.). Uvedená kritika je tak celkově příkladem posuzování literárního textu na základě estetického dojmu, podpořeného spíše nahodile prvky kritiky stylu (mj. přítomnosti germanismů). Příležitostným vyjádřením k bibliotéce se rovněž u Hála stala pasáž o *Pohorské vesnici* v nekrologu na Boženu Němcovou. Textu Hálek vyčítá, že podává „líčení života salonního“, třebaže se český společenský život „posud v saloně nerozvinul“. Především proto prý kniha, „ač bohatá na výtečné jednotlivosti, nemá již do sebe té ceny, jako *Babička*, která nestala-li se ještě, zajisté se stane knihou národní“ (vše HÁLEK 1862: č. 20).

Relativně izolovanou součást sledovaného pole představuje hospodářský časopis *Posel z Prahy*, vydávaný od roku 1857 (pod pseudonymem Vojtěch Bělák). Vzhledem k orientaci časopisu zde ovšem kritika nehrála prim; přesto jí však byl věnován poměrně široký prostor, což lze vysvětlit osobním zájmem redaktora, jenž se pak stal agilním nakladatelem vydávajícím beletrii a naučnou literaturu. Na produkci bibliotéky reagoval *Posel z Prahy* zmínkami v anonymních článkách o nové beletrii (Šimáčkovo autorství je tu zpravidla dubiozní). Už v prvním ročníku se o ní pochvalně vyslovil v článku „Dej Pánbůh štěstí!“, jenž v jedné pasáži anoncuje vydání Máchových *Cikánů* (III.4):

74) Srov. i výše citované vyjádření Jana Nerudy z dříve publikovaného posudku Svátkovy *Anny z Kunštátu*, již prý schází „onen pel poetický, ono prodchnutí původní geniální myšlenkou“ (NERUDA 1957: 207).

„Biblioteka českých původních románů, kterouž vydává paní Jeřábková, utěšeně a zdařile ku předu kráčí, a přinesla mimo jiné pěkné romány a povídky znamenitý plod našeho příliš časně v Pánu zesnulého básníka Karla Máchy: *Cikáni*. Román ten vyniká zvláštností a svěžestí svou, a to jak v slově, tak v zapletení [tj. v zápletce, MCh] nade vše, co perem českým až dosud sepsáno, a proto se vůbec přálo, aby spatřil světla Božího. Teprv nyní, skoro po třech desetiletích se to stalo“ ([ŠIMÁČEK] 1857: 55).

V návaznosti na citovaná slova pak autor článku nadšeně reaguje na zprávu o plánu Koberova nakladatelství uspořádat Máchovy a Langerovy spisy, jejichž vydání vnímá jako dávný dluh.

Posel z Prahy se k bibliotéce vrátil ještě několika nepřímými vyjádřeními. Nekrolog na Václava Klimenta Klicperu, který zemřel tři měsíce po faktickém publikování své poslední dokončené práce *Tajný pověrec* (IV.12), se v jedné pasáži vyslovuje kriticky k jeho historizujícím prózám zveřejněným v bibliotéce. V nich „ovšem často zableskne mohutný duch tvůrce *Soběslavova*, ale pozorovati také již blížící se stáří a jeho obyčejnou chybu – rozvláčnost; svěžím, mladickým jeho povídkám *Točníku* a *Vítkovi*⁷⁵ se nevyrovnají, zůstanou však vždy drahými památkami po výtečném původci svém“ ([ŠIMÁČEK] 1859: 256). Zmínku nalezneme i v článku *Literatura česká v posledním desetiletí*, bilancujícím domácí kulturní dění. Po začátku, psaném ve značně osobním tónu (v době autorova mládí mělo být prorokováno, „že prý čeština se nedočká šedesátky!“ [ŠIMÁČEK/ 1860: 44, zvýrazněno tam]), článek popisuje utěšený rozkvět české literatury, zejména časopisů a poezie. Prózu komentuje pouze stručnou pasáží, avšak většina jmen, jež uvádí, patří autorům publikujícím v bibliotéce. Současně článek pléduje pro historickou prózu s náměty z českých dějin:

„Zábavná prosa pěstována touto dobou od starého výtečníka Klicpery, jenž i v šedinách horlivě pěstoval literaturu, od Tyla, jehož však dráha najednou přetržena, když jarý posud duch sliboval plody hojně i zdařilé, od Bož. Němcové, jejíž *Babička* náleží k nejutěšenějším úkazům nejnovější doby, od Pravdy, Chocholouška, Herolda, Pflegra, Cydlinského [sic!], Nerudy, Háalka, Jahna a j. Litovati toliko, že se schopnější básníci tak zřídka obracejí ku prameni, jenž by podával nevyvážitelné látky k nejpůvabnějším povídkám – k dějinám domácím. *In hoc signo vinces*, t. j. po této cestě dostane se literatura naše zábavná nejjistěji do rukou i do srdcí veškerého národu“ (IBID.: 46–47, zvýrazněno tam).

75) Jedná se o romantické historizující povídky *Točník* (1828) a *Vítek Vítkovič* (1830).

Za stěžejní kritický ohlas závěrečných fází bibliotéky je třeba pokládat podrobnou recenzi většiny svazků pátého ročníku, otištěnou na Nový rok 1861 anonymně v *Obecných listech naučných a zábavných*, vydávaných u Kobera a redigovaných Antonínem Majerem, Františkem Josefem Řezáčem a nově přistoupiším členem redakce Václavem Zeleným.⁷⁶ Právě posledního jmenovaného lze vzhledem k jeho profesnímu zaměření nejspíše pokládat za možného autora. Recenze zcela pomíjí kritiku správnosti stylu a pravopisu⁷⁷ a zaměřuje se převážně na kresbu postav a kompozici děje. Kritik v ní upozorňuje na vstřícný ohlas, jemuž se podle jeho názoru bibliotéka těšila už od svých počátků. Sám pak velmi příznivě bilancuje pětileté působení knihovny a oceňuje její důležitost pro autory i pro čtenáře:

„Podáno takto spisovatelům místa a příležitosti, aby pěstovali odvětví krásné literatury řečí pilnější, odvětví to, ježto za nejnovějších časů nabylo v západní Evropě a u našich sousedův obzvláště velké důležitosti a neobyčejného významu v národní literatuře. Obecnstvo naše dočkalo se touto bibliothekou zábavného čtení a mnohý chopil se českého románu, jenž dříve nečetl leč buď původně německý aneb překlad z franštiny či z angličtiny [sic!]. Zvláště dobře působiti počala bibliotheka naše u krásné pleti, ježto se obyčejně ohlíží po zábavném čtení. Důkaz toho, jakého účastenství bibliotheka dochází, byl značný počet odběratelů [...]“ (ANONYM 1861b: 23).

Kritik nicméně vytýká knihovnici nepravidelné vycházení: „rok se chýlí ku konci, my však místo dvanácti svazků máme teprve devět v rukou“ (IBID.). Ve skutečnosti posoudil jen prvních osm svazků ročníku, ač jich do doby vydání jeho recenze vyšlo deset.⁷⁸

V jednotlivých posudcích se recenzent nepřiznaně projevuje jako pilný čtenář *Obrazů života*, Nerudovy postřehy však samostatně rozvíjí a pečlivě také provazuje pochvalné soudy s kritickými. U Chocholouškova *Hradu* kvituje „přednosti Chocholouškova způsobu vypravování, avšak rovnou měrou [vytýká, MCh] i vady jeho, jakož jest zvláště nevyhojitelný chvat, jež bohužel pozorujeme na všech jeho pracích za posledních let uveřejněných, a následkem toho pak neúplnost“ (IBID.). Spolu s Nerudou kritik v *Obecných listech* nalézá kontrast mezi díly Karoliny Světlé *Láska k básníkovi* a *O krejčíkově Anežce*. Širší úsudek vyslovuje

76) Od jara 1861 se pak tento populárně naučný čtrnáctideník změnil pod novou redakcí ve staročesky zaměřený politický týdeník se zkráceným názvem *Obecné listy*.

77) Ta naopak byla jedním z hlavních charakteristických rysů výše komentované recenze prvního ročníku bibliotéky v *Obzoru*, mezi jehož redaktory patřil rovněž Zelený. Obě recenze patrně psali různí autoři.

78) Už před 18. říjnem 1860 byl vydán krátký román Jana Formánka Činoveského *Smiřená vina* (V.9) a před 27. prosincem Křiženského novela *Pravda ve lži* (V.10; CHARYPAR: RKP).

pouze o prvním z nich. Konstatuje zde zřejmý talent autorky, ale podotýká, že její díla jsou dosud „světem ideálně utvořeným, jenž nám snad v budoucnosti skutečným se objeví“ (IBID.). Na doklad svého tvrzení reprodukuje obsah *Lásky k básníkovi* a rozhořčuje se zvláště nad nemotivovaným způsobem skonu hlavní hrdinky: „Isabella, aby neporušila své manželské povinnosti, se utopí“ (IBID.). Dojem z díla by podle kritika byl zcela příznivý, kdyby právě tato morální nepřijatost a „nebásnická smrt tak znamenité ženy, jakou jest Isabella, pěkné dojmy nepokazila. Zbavit se svého života, aby neporušila povinnosti! Toť věru nemravný a nepěkný konec [...]! Tak strašlivý [skon]⁷⁹ za pouze ctnostný, neporušený život uráží náš cit naprosto“ (IBID.). Současně kritik osvědčuje mimořádný cit pro vyprávění, když jako hlavní klad díla oceňuje popisy „duševních konfliktů, anižby [sic] dialogem čtenáři předvedeny byly“, vynikající podle něho „svou takřka anatomickou podrobností“ (IBID.).

U Svátkovy *Anny z Kunštátu* pokládá kritik za kontraproduktivní přemíru historických detailů, jež podle něj znemožňuje rozvinout bohatší děj. Celý text líčí plán svržení Vladislava Jagellonského z trůnu ve prospěch Hynka z Poděbrad, jenž poté ztroskotává: „Po dlouhých přípravách prozradí vlastní dcera [...] králi celou osnovu spiknutí a tím román ukončen“ (IBID.: 24). Pouhými historickými vědomostmi však „ještě není utvořen román“ (IBID.) ani dostatečně ztvárněna titulní postava Hynkovy příbuzné Anny, jednající jen v intencích chudého děje. Kritik uzavírá: „[...] patrně, že spisovatel opominul nám podati obraz lidí, předváděje nám jediné *historické osoby*“ (IBID.). Recenzi v *Obecných listech* poté uzavírá kritický posudek Sabinova románu *Jen tři léta!* Zatímco ve svých starších pracích tištěných v bibliotéce prý plodný Sabina „vždy osvědčil svou bujnou fantasií, ano básnický vzlet, neobyčejnou znalost nejrozmanitějších poměrů společenských a velmi zajímavý způsob vypravování“⁸⁰ (IBID.), v posuzovaném textu kritik podobné klady postrádá. Vnímá dílo jen jako lehce načrtnutou skicu, z níž „by teprve píli a upřímným zápalem dal se vyvoditi ten nekrásnější obraz modernějších našich poměrů“ (IBID.). V Sabinově antiiluzivním podání venkovského dějiště jako prostředí podvodů a intrik zákonitě postrádá „jakousi

79) V originálu stojí slovo „sen“. Opravu provádíme podle pravděpodobného smyslu.

80) Sabina dříve v bibliotéce otiskl romány *Blouznění* (III.7–9) a *Hedvika* (IV.10–11). Úsudek se však nejspíše váže k *Blouznění*, umělecky ambicióznějšímu z obou textů, o němž nám známé kritiky – mimo anonce jednotlivých svazků – bohužel mlčí. Pouze v dopisu Němcové Bendlovi ze 6. 3. 1858 čteme Němcovou reprodukováný výrok Václava Štulce, jenž tomuto románu přisuzuje zřejmě jistou úroveň, totiž že ve srovnání s *Pohorskou vesnicí* je ostatní románová produkce „všecko smet, a dokonce Sabinovo *Blouznění*“ (NĚMCOVÁ 2006: 306). – V téže korespondenci natrefíme i na Bendlovy úsudky o některých pracích vydaných v bibliotéce, konkrétně o *Pravdové Krejčím Fortunatovi* (III.1), *Pflegerových Dvou umělcích* (IV.8–9) a *Žízalově Karbaníkovi a jeho rodině* (III.5–6; srov. IBID.: 55, 219, 396–397).

vřelost jednajících osob, jakési poetické teplo, ježto oživuje vůkolí, kde se děj koná“ (IBID.). Podobně nenalézá pochopení ani pro polycentrické rozvržení zápletky *Jen tři let* rovnocenně mezi větší počet postav a kritizuje absenci ústředního aktéra:

„Táže-li se ale čtenář na hlavního hrdinu románu, na němžto děj celé povídky spočívá: tenť se ho nedoptá; neb všechny osoby vystupují tak ostře do předu, že se žádné z nich nedostane úlohy hlavní a onen rek, sochař umělec, o němž si čtenář na začátku románu tvoří veliké pojmy, ten zmizí na ,tři léta‘ a objeví se na konec jenom ku zavření povídky“ (ANONYM 1861b: 24).

Recenzent v *Obecných listech* tak znovu patrně rozvádí výše citovaná Nerudova slova, že v Sabinově textu „skoro všechny osoby stejně v popředí stojí, vlastního hrdiny zde tedy vlastně není“ (NERUDA 1957: 213).

Ústředním bodem jeho zájmu jsou právě postavy, u nichž si žádá zaokrouhlenost a dořečenost, a uspořádání zápletky. Nižších rovin textu, zejména formulace a stylu, si nevšímá, a podobně ani drobných detailů děje. Usiluje vždy o postižení rámcové kontury posuzovaného textu a v jeho závěru hledá – obvykle marně – vyústění organicky vyplývající z celku epického vyprávění (tak u Chocholouška, Světlé či Sabiny). Jeho recenzi lze znovu řadit k formě kritiky zabývající se převážně poetologickými aspekty literárního díla.

V regionálních periodikách zaznamenáváme kritickou reflexi bibliotéky vzácně.⁸¹ Širší ohlas podal snad jenom dobově nejznámější mimopražský český časopis, písecký *Poutník od Otavy* redigovaný Vojtěchem Vlastimilem Janotou. Čtvrtý ročník časopisu přinesl oznámení o vydání prvního dílu historického románu Gustava Vratislava Herrmanna *Bojanov* (V.11) z doby pozdního panování Jiřího z Poděbrad, v němž referent upozornil, že *Poutník od Otavy* už uveřejnil z tohoto díla ukázkou (HERRMANN 1860), a přislíbil jeho širší posouzení po vydání závěrečného svazku.⁸² Herrmann, sloužící tehdy jako vojenský dobrovolník na severoitalském území, patřil k předním přispěvatelům časopisu, než mu

81) Mimo území Čech a Moravy pak nalézáme jediný širší ohlas bibliotéky v banskobystrickém církevním listu *Cyrill a Method*, publikovaný zde pod šifrou –x. v listovní rubrice v rámci dopisu z Moravy: „Těší mne též nad míru neunavná píle bratří Čechův na poli romanopiseckém. Bibliotheka českých původních románův plodí obdivení z jedné a oživuje naděj ochablých na straně druhé. Romány historické, jako Privitan, [D]vě královny, Karel IV. před Frankenšteinem příjemným způsobem uvádějí známost naší historie do lidu našeho – ani víře ani dobrým mravům na závadě nejsou. Spisující takové romány napravjáj vlastimilové naši našim milým krajanům chuť a vkus, tak že s ošklivostí budú zahazovati výplody nezuživé fantasie moderných romanopiscův cizozemských à la E. Sue, Dumas atd. Těšíme se všickni z toho upřímně, jakož i ubezpečujeme, že takovým románům cestu klestiti neopomineme ku krajanům milým! –“ (ANONYM 1856e: 158, zvýrazněno tam).

82) *Poutník od Otavy* 4, 1861, č. 7, 10. 3., s. 85.

tato činnost byla začátkem šedesátých let nadřizenými zakázána. V dubnu 1861 otiskl *Poutník od Otavy* vsutku na *Bojanov* doporučující recenzi. Podotýká se v ní, že Herrmann, dosud známý jako autor kratších povídek, vstupuje tímto dílem „do řady našich historických románopisců“, a předpovídá mu do budoucna „mnoho pěkného“ (ANONYM 1861a: 123). Jeho *Bojanovu* však kritik vyčítá nemotivované jednání hlavních postav, rytířů Hory („charakter jeho není dostatečně vylíčen, tak jak od románopisce požadovati slušno“, IBID.) a Tluksy. Naopak za nejzdařilejší pokládá vedlejší postavu krčmáře Vaňury, „jehož prostosrdečnost, ráz poněkud komický, nezvratná oddanost rytíři Horovi z Hněvkovic a láska ke Kačence po celý děj se jevící čtenáře mile baví a zajímá“ (IBID.). Ke kladům díla počítá napínavý děj, plynň sloh a dramatické dialogy, upozorňuje však také na četnost chyb tisku jako na formální redakční nedostatek.

Recepční vlna bibliotéky se záhy po vydání posledních svazků v předjaří 1861 ztrácí v písku všednosti. Jejím dozvukem, mířícím už k historickému zhodnocení, se stala bilance v článku Karla Sabiny *Novellistika a romanopisectví české doby novější*, jenž se objevil v *Kritické příloze k Národním listům* v průběhu roku 1864. Vydávání bibliotéky podle Sabinova úsudku nenaplnilo docela svůj účel vyhovět potřebě „zábavných spisů pro Čechy“:

„Myšlenka byla zdravá, ale méně zdárný byl plán u provedení. Nebylo tu ústřední jakés redakce, nebylo příprav dostatečných, tak že vše na pouhé náhodě záviselo. I vzhledem k materialní stránce vydávání by se to a ono namítati dalo, co věci samé ku prospěchu nesloužilo. Nicméně předce dlouhá řada románův touto cestou se k nám dostala, z nichž některé aspoň ceny své nepozbudou“ (SABINA 1864: 361).

Ze zúčastněných spisovatelů podle Sabiny mimo jiné zasluhuje zmínky „Prokop,⁸³ jenž psychologické měl intence, a Božena Němcová“, jež s „*Pohorskou vesnicí* otevřela řadu ethnografických povídek“ (IBID.). V dalším textu zmiňuje Sabina též Klicperu a jeho pozdní historické romány, vydané vesměs v bibliotéce. O těchto dílech dobové literární ikony však pronáší kritická slova: „[...] nepoznali jsme v nich už spisovatele *Vítka Vítkoviče* a *Točníka*. Romantický živel tu příliš mdle zastoupen a historický bez rázu uměleckého“ (IBID.: 362).

83) Jediná knižní publikace Františka Ferdinanda Prokopa *Jeden rok z mladého života* (III.12) vyšla v bibliotéce roku 1857. Časné úmrtí nadaného mladého spisovatele v listopadu 1863 provázelo několik nekrologů a Nerudova *Rodinná kronika* otiskla v lednu 1864 z pozůstalosti jeho pozoruhodnou povídku *Lehká mysl*.

Shrnutí a závěry

Na příkladu procházejícím takřka celým spektrem dobových periodik jsme sledovali obecnější rysy literární kritiky v druhé polovině padesátých a počátkem šedesátých let. Literárněkritické pole procházelo procesem rekonstituce po zásazích provedených státním neoabsolutismem. Jeho obraz byl však zprvu značně statický. Dynamika pole nabyla na síle až směrem k přelomu desetiletí a poté výrazněji vzrůstala za jeho hranicí. Zvýšil se podíl literárních časopisů, okolo roku 1855 dosud velmi malý i ve srovnání se starší situací ve čtyřicátých letech. Mimo hlavní kulturní centra (Praha, Brno) se pak tyto časopisy sporadicky objevují i v městech jako Olomouc, Písek, Jičín, jejich existence však nemívá dlouhého trvání. Zásadní proměnu, jež zasáhla i kritiku, poté na počátku šedesátých let přineslo rozšíření českých politických deníků s jejich fejetony, literárními přílohami a glosami.

Jak jsme viděli, ohlasy bibliotéky původních českých románů vydávané Kateřinou Jeřábkovou se nesly v duchu konzervativního vlastenectví v převážné části domácího literárněkritického pole (mj. v úředních či poloúředních listech typu *Pražských novin* a *Moravského národního listu*, ve vědecky orientovaných periodikách, jako byly *Muzejník* nebo *Obzor*, ale i v předním literárním časopisu *Lumír*). Teprve v *Obrazech života* se od roku 1859 začaly prosazovat některé progresivní prvky cílící více k subjektivně estetickému pojmání kritiky. Do té doby převládajícímu konzervativně vlasteneckému zaměření tak začal sekundovat proud primárně zaměřený nikoli na společenské angažmá literatury, ale na samo dílo a jeho utváření. S popsanou proměnou literárněkritického pole též kritika nověji klade větší důraz na soustavnou praxi, stává se méně učeným pojednáním a více profesí, rozvíjí se osobnost literárního kritika jako kulturní instituce. Docelil se tak rejstřík funkcí, jež poté kritika vykonávala po několika dalších desetiletí.

Prvotní recepční vlna bibliotéky, byť v našem výkladu z pragmatických důvodů omezená na tištěné recenze, se ukázala jako značně vrstevnatý a strukturálně plný jev. Snažili jsme se v daném vymezení co nejméně redukovat četnost projevů této recepční vlny a i v případech opakujících se postřehů či argumentů poukazovat k mnohosti různých kontextů, v nichž zaznívaly. Nejčastěji se ve sledovaném materiálu uplatňovala kritika orientovaná ke správnosti historických údajů (logicky u historizujících próz, tvořících značnou část produkce bibliotéky), k pravopisu a stylu a posléze k estetické stránce textů. Obsahově se vyjadřovala zejména (1) k reflexím žánrových pojmů, jež vyplývaly ze zaměření

románové bibliotéky, (2) k výběru látek, pocházejících takřka výhradně z domácího prostředí, (3) k zápletce a jejímu dějovému utváření, mj. v rámci žánru románu, a (4) ke kresbě postav, u nichž kritika hledala mimetickou věrnost provázenou určitou dávkou idealizace a sledovala plastičnost jejich provedení (román jako svého druhu figurální kompozice). Zvláště konzervativně vlastenecká kritika vykazuje také jistou ambici indoktrinovat literární pole v duchu národního programu a ovlivňovat jeho složení, mj. pokud jde o výběr překladů z cizích literatur a jejich vliv na vznikající domácí produkci. Například Pflieger v Praze, Klácel a Hansmann v Brně, ale též anonymní recenzent v hornouherském *Cyryllu a Methodu* ve svých úsudcích bojkotují vliv francouzské prózy, údajně drastické a nemorální (a přehlížejí přitom, že neméně dobrodružné i krvavé prvky mj. česká historizující próza hojně čerpala z domácích kronik).

Sledovali jsme prvotní recepční vlnu bibliotéky až po rok 1864, kdy tato vlna definitivně odezněla. Žádná další už po ní nepřišla. Ač se některá díla bibliotéky hojně vydávala ještě ve 20. století v různých souborech autorských spisů (zvláště B. Němcové, K. H. Máchy, V. K. Klicpery, P. Chocholouška, K. Sabiny či K. Světlé) i jednotlivě, nikdy se významnějším tématem české literární historie nestala románová knihovna K. Jeřábkové jako celek. Přínos tohoto zásadního kolektivního podniku byl ovšem krátkodobý. K jeho limitům poukázala už recenze prvního ročníku bibliotéky v *Obzoru* a poté mj. závěrečná bilance v *Kritické příloze k Národním listům*. Později se úvahy reflektující činnost bibliotéky objevují zřídka. Za všechny uvedme případné zhodnocení otištěné 7. května 1886 v *Humoristických listech*. Jeho autor Jan Neruda zde s odstupem let znovu připomíná časový význam bibliotéky, jež měla podle jeho vyjádření podstatněji přispět k etablování moderní české prózy coby stěžejní oblasti domácí literatury, dané očekávání však spíše nenaplnila:

„Když v letech padesátých počala Kateřina Jeřábková vydávati svou Bibliotéku původních románů českých, zapanovala nad tím všeobecná radost. Jaksi instinktivně cítil už tenkrát každý, jako cítí také ještě dnes, že dobrá původní literatura *povídková* je pro rozvoj českého života nejdůležitější naší „otázkou literární“. A mimo to také svítala naděje, že Bibliotéce bude se dařit jako německému románovému Albu Kobrovu, které ovšem řadou let a při značnějších počtem silách literárních bylo podalo řadu děl vsutku cenných. Naděje ta nevyplnila se zcela, neboť dobrých povídkářů měli jsme málo a mimo dávno již známá jména Chocholoušek, Klicpera, Křičenský a j. objevilo se mladších sil a jmen jenom málo“ (NERUDA 1955: 111–112, zvláště tam).

Studie vznikla s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné instituce 68378068. Při její přípravě byly využity zdroje výzkumné infrastruktury Česká literární bibliografie (<http://clb.ucl.cas.cz>).

PRAMENY

ANONYM

- 1855a [Gustav Pfleger Moravský?] „Úvahy. Bibliotheka českých původních románů“, vydávaná nákladem Kateřiny Jeřábkové. Svazek I. a II.“, *Pražské noviny* 31, 1855, č. 3, 4. 1., s. [3]; č. 4, 5. 1., s. [3–4], podeps. –r.
- 1855b [Gustav Pfleger Moravský?] „Ultimatum panu P. Chocholouškovi“, *Pražské noviny* 31, 1855, č. 23, 27. 1., s. [4]; č. 24, 28. 1., s. [4], podeps. Referent o Českých románech v Pražských Novinách č. 3 a 4
- 1855c [Gustav Pfleger Moravský?] „Tři Čechové. Román z dob nynějších od V. Ž. Donovaného. Úvaha“, *Pražské noviny* 31, 1855, č. 130, 3. 6., s. [2–3]; č. 132, 6. 6., s. [2–3], podeps. –r.
- 1855d [Gustav Pfleger Moravský?] „Úvahy. *Babička*. Obrazy venkovského života od Boženy Němcové“, *Pražské noviny* 31, 1855, č. 174, 26. 7., s. [3]; č. 175, 27. 7., s. [3], podeps. –r.
- 1855e [Gustav Pfleger Moravský?] „Úvahy. Bibliotheky českých původních románů svazek VII. Lečinský, román od Sigismunda Wenera“, *Pražské noviny* 31, 1855, č. 176, 28. 7., s. [3]; č. 179, 1. 8., s. [3]; č. 180, 2. 3., s. [3–4], podeps. –r.
- 1855f „Literatura česká“, *Obzor* 1, č. 1, s. 49–51
- 1855g „Bibliotheka českých původních románů, historických i novověkých“, *Obzor* 1, č. 6, s. 453–461
- 1855h „Přehled kalendářů na rok 1856“, *Časopis Musea Království českého* 29, sv. 4, s. 549–557, podeps. XX.
- 1855i „Přivítání, kmet Staropražský: Historický román od P. Chocholouška. Bibliotheky českých původních románů historických i novověkých sv. I. a II.“ + „Rodina harambašova. Výjevy z Bosny (Od téhož tamtéž)“, *Lumír* 5, č. 1, 4. 1., s. 22, podeps. B.
- 1856a „Několik slov za příčinou kritiky v Obzoru o Bibliothece“, *Lumír* 6, 1856, č. 2 – příloha, 28. 2., s. 7, podeps. Vydavatelstvo „Bibliotheky“
- 1856b „Dvě královny (Ospravedlnění proti Musejníku)“, *Moravský národní list* 6, č. 30, 12. 4., s. 119–120
- 1856c „Bibliotheka českých původních románů. V Praze. (U Jeřábkové.) 1855. Č. 12. Václava Kl. Klicpery: Příchod Karla IV. do Čech. – 1856. Č. 1. a 2. Václava Kl. Klicpery: Karel IV. před Frankenšteinem a Potensteinem. – Č. 3. Boženy Němcové: Pohorská vesnice. Sv. 1“, *Lumír* 6, č. 19, 8. 5., s. 451–452
- 1856d „Die mehrerwähnte Bibliothek böhmisches Originalromane [...]“, *Prager Zeitung* 32, č. 23, 26. 1., s. [3]
- 1856e „Z Moravy“, *Cyrril a Method čili Katolický časopis pro církev a školu* (Banská Bystrica) 5, č. 20, 17. 5., s. 157–158, podeps. –x.
- 1857 „S obdivením pozorovali jsme [...]“, *Moravský národní list* 7, č. 16, 25. 2., s. 63
- 1858 „Pan Gustav Pfleger náleží k neplodnějším [...]“, *Lumír* 8, č. 7, 18. 2., s. 165
- 1860 „Literarische Notizen“, *Prager Zeitung* 36, 1860, č. 163, 12. 7., s. [3]
- 1861a „Srdce každého vlastimila okřeje [...]“, *Poutník od Otavy* 4, č. 10, 10. 4., s. 122–123
- 1861b „Bibliotheka českých původních románů historických i novověkých. Ročník V“, *Obecné listy naučné a zábavné*, č. 1, 1. 1., s. 23–24

BÍLÝ, Jan Evangelista

- 1858a „Bibliotheka českých původních románů, historických i novověkých. Král Jan slepý od V. Klicpery. III díly“, *Moravské noviny* 8, č. 38, 21. 5., s. 151, podeps. Dr. B.

1858b „Rozbroj Přemyslovců: Román historický od Rittersberga v Praze 1858“, *Moravské noviny* 10, č. 55, 20. 7., s. 219, podeps. Dr. B.

1860 „S chloubou a radostí pohlížíme na radostný vývoj [...]“, *Moravské noviny* 12, č. 68, 24. 8., s. 271, podeps. –ý.

ERBEN, Karel Jaromír

1855 „Skladba jazyka českého. Sepsal Martin Hattala“, *Obzor* 1, č. 3, s. 211–213, podeps. *n.; č. 5, s. 384–397, podeps. K. J. Erben

GOETHE, Johann Wolfgang

1955 *Spisy Johanna Wolfganga Goetha 1. Básně. Západovýchodní díván*, přel. Otokar Fischer, Kamil Bednář a Valter Feldstein (Praha: SNKLHU 1955)

HÁLEK, Vítězslav

1861 „Pravda ve lži. Obrázek z času nynějš[í]ho od Jarosl. Křičenského. (Bibl. českých původních románů ročník V, sv. 10.)“, *Národní listy* 1, č. 5, 5. 1., s. [1], podeps. H.

1862 „Božena Němcová“, *Národní listy* 2, č. 18, 22. 1., s. [1]; č. 20, 24. 1., s. [1], podeps. ×

1907 *Sebrané spisy Vítězslava Háška 4. Feuilletony, dodatky*, ed. Jan Voborník (Praha: B. Kočí)

HERRMANN, Gustav Vratislav

1860 „Boj na Modletíně. Historický výjev“, *Poutník od Otavy* 3, sv. 5, č. 10, s. 113–115; č. 11, s. 125–126; č. 12, s. 137–138; č. 13, s. 149–151; č. 14, s. 161–163; č. 15, s. 174–177

CHOCHOLOUŠEK, Prokop

1855 „Vyjádření“, *Lumír* 5, č. 6 – příloha, 20. 1., s. 23–24

KLÁČEL, František Matouš – HANSMANN, Leopold

1856 „Bibliotéka českých původních románů historických a novověkých“, *Moravský národní list* 6, č. 50, 21. 6., s. 199; č. 52, 28. 6., s. 207; č. 53, 2. 7., s. 211–212; č. 54, 5. 7., s. 215–216; č. 55, 9. 7., s. 219–220; č. 56, 12. 7., s. 223–224; č. 57, 16. 7., s. 227–228; č. 58, 19. 7., s. 231–232; č. 59, 23. 7., s. 235–236; č. 60, 26. 7., s. 239–240, bez podp.

MALÝ, Jakub

1852 „Přehled literární činnosti Čechů od r. 1848 až do nynější doby“, *Časopis Českého museum* 26, sv. 3, s. 81–108; sv. 4, s. 3–27

NEBESKÝ, Václav

1855 „Obzor“, *Časopis Musea Království českého* 29, sv. 1, s. 123–125

NĚMCOVÁ, Božena

2004 *Korespondence 2. 1853–1856*, eds. Lucie Saicová Římalová a kol. (Praha: NLN)

2006 *Korespondence 3. 1857–1858*, eds. Lucie Saicová Římalová a kol. (Praha: NLN)

NERUDA, Jan

1955 „Jan [sic] Jaroslav Křičenský“, in Jan Neruda: *Podobizny* 3, ed. Miloslav Novotný (Praha: SNKLHU), s. 111–112

1957 *Spisy Jana Nerudy* 11. *Literatura* 1, ed. Jan Thon (Praha: SNKLHU)

NOVOTNÝ, Josef

1856a „Učitel z Milešovic. Povídka z kraje od Františka Pravdy“, *Časopis Musea Království českého* 30, sv. 3, s. 128–130

1856b „Pohorská vesnice. Povídka ze života lidu venkovského od Boženy Němcové – Babička. Obrazy venkovského života od Boženy Němcové“, *Časopis Musea Království českého* 30, sv. 3, s. 130–132

NOVOTNÝ, Miloslav (ed.)

1959 *Život Boženy Němcové. Dopisy a dokumenty* 6. *1856. Rok Pohorské vesnice* (Praha: Československý spisovatel)

RIEGER, František Ladislav – MALÝ, Jakub (reds.)

1888² *Slovník naučný* 9. *Š – Vzyvání* (Praha: I. L. Kober)

SABINA, Karel

1864 „Novellistika a romanopisectví české doby novější“, *Kritická příloha k Národním listům* 1, 1863–1864, č. 10, 5. 10., s. 292–294; č. 11, 5. 11., s. 325–330; č. 12, 5. 12., s. 358–363, bez podp.

[SOJKA, Jan Erazim]

1859 „Kritika“, *Jasoň* 1, č. 3, 20. 4., s. 17, bez podp.

[ŠIMÁČEK, František]

1857 „Dej Pánbůh štěstí!“, *Posel z Prahy* 1, sv. 2, č. 6 (červenec), s. 52–56, bez podp.

1859 „Václav Klicpera“, *Posel z Prahy* 3, sv. 6, č. 8 (září), s. 253–256, bez podp.

1860 „Literatura česká v posledním desetiletí“, *Posel z Prahy* 4, č. 2, s. 44–47, bez podp.

ŠMILOVSKÝ, Alois Vojtěch

1911 „Výňatky korespondence A. V. Šmilovského“, in Albert Pražák: *Alois Vojtěch Šmilovský: Životopis, doprovázený výňatky jeho korespondence* (Praha: F. Šimáček), s. 87–208

LITERATURA

BERÁNKOVÁ, Milena

1970 *Hlas 1862–1865. Vznik, vývoj a politické zaměření* 1–2 (Praha: Univerzita Karlova)

1972 *Krásův Čas a jeho místo v české politice a žurnalistice* (Praha: Univerzita Karlova)

1981 *Dějiny žurnalistiky* 1. *Český periodický tisk do roku 1918* (Praha: Novinář)

BOURDIEU, Pierre

2010 [1992] *Pravidla umění. Geneze a struktura literárního pole*, přel. Petr Kyloušek a Petr Dytrt (Brno: Host)

DVOŘÁK, Rudolf

1908 „Frant. Matouš Klácel a založení Moravských Novin r. 1848. Ku stému výročí narozenin jeho. Dle sněmovních akt“, *Časopis Matice moravské* 32, č. 1, s. 1–31

CHARYPAR, Michal

RKP. „Chronologický přehled románové knižnice Kateřiny Jeřábkové (1855–1860)“ (pracovní text)

JANÁČKOVÁ, Jaroslava

2007 *Božena Němcová: příběhy – situace – obrazy* (Praha: Academia)

KAZBUNDA, Karel

1927 „Národní program český r. 1860 a zápas o politický list (Podle nových archivních pramenů)“, *Český časopis historický* 33, č. 3, s. 473–547

KUBÍČEK, Jaromír

2001 *Noviny a časopisy na Moravě a ve Slezsku do roku 1918. Literatura a prameny, sbírky, bibliografie* (Brno: Moravská zemská knihovna)

KUBÍČEK, Jaromír a kol.

2008 *Noviny České republiky od počátku do roku 1918*, část 1. *Bibliografie*, část 2. *Přehledy, rejstříky* (Brno: Sdružení knihoven České republiky)

2010 *Časopisy České republiky od počátku do roku 1918*, část 1. *Bibliografie*, sv. 1 (A–N), 2. (O–Ž); část 2. *Přehledy, rejstříky* (Brno: Sdružení knihoven ČR – Moravská zemská knihovna)

KUSÁKOVÁ, Lenka

2010 *Literární kultura a českojazyčný periodický tisk (1830–1850)* (Praha: Academia)

MICHÁLKOVÁ, Simona

2016 *Bibliotéka českých původních románů historických i novověkých (1855–1860)*, magisterská diplomová práce (Ústav české literatury a knihovnictví FF MU Brno, ved. Zuzana Urválková), stran 97; přístup online: https://is.muni.cz/th/om0t4/Biblioteka_ceskych_puvodnich_romanu_historickych_i_novovekych.pdf

PEŠAT, Zdeněk

2000 „Obzor (1)“, in Jiří Opelík et al. (eds.): *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce 3/I. M–O* (Praha: Academia), s. 646–647

POKORNÁ, Magdaléna

2001 *Milován a sledován. Český spisovatel Prokop Chocholoušek 1819–1864* (Praha: Práh – Archiv AV ČR)

2015 „Patří do řad literárního proletariátu. Literární působení a policejní perzekuce Prokopa Chocholouška v letech 1848–1861“, in Michael Wögerbauer a kol.: *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749–2014*, sv. 1, 1749–1938 (Praha: Academia – Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.), s. 449–462

PRAŽÁK, Albert

1911 *Alois Vojtěch Šmilovský. Životopis, doprovázený výňatky jeho korespondence* (Praha: F. Šimáček)

ROUBÍK, František

1930 *Časopisectvo v Čechách v letech 1848–1862* (Praha: Duch novin)

TUREČEK, Dalibor

2012 „Synopticko-pulzační model českého literárního romantična“, in Dalibor Tureček a kol.: *České literární romantično. Synopticko-pulzační model kulturního jevu* (Brno: Host), s. 92–142

URVÁLKOVÁ, Zuzana

2009 *Dvojlomná zrcadlení. Dílo Karla Herloše-Herloßsohna v českém literárním kontextu* (Praha: ARSCI)

VODIČKA, Felix

1998 [1965] „Koncepce modernosti v Nerudově literární kritice“, in Felix Vodička: *Struktura vývoje* (Praha: Dauphin), s. 347–415

Mgr. Michal Charypar, Ph.D., charypar@ucl.cas.cz, Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., Praha, Česká republika / Institute of Czech Literature of the CAS, Prague, Czech Republic

Toto dílo lze užit v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.